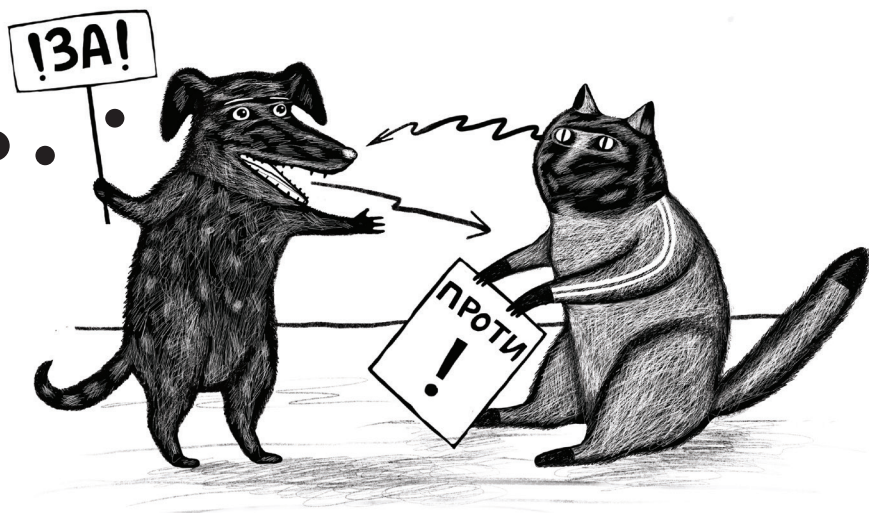

МАГІЯ ВУЛИЧНОГО ПРОТЕСТУ

Автор: Михайло Лебедь
Художник: Іван Семесюк
Розробка: Платформа ТЮ

Видання цієї книги стало можливим за щирої підтримки американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту «Активация. Культура мирних зібрань», який реалізує Платформа ТЮ.

Зміст матеріалів є виключною відповідальністю Платформи ТЮ. Погляди, висловлені в цій публікації, належать авторам і можуть не збігатися з офіційною позицією USAID та уряду США.

АКТИВАЦІЯ. МАГІЯ ВУЛИЧНОГО ПРОТЕСТУ

Автор: Михайло Лебедь

Навчальний посібник для молоді на тему проведення мирних зібрань (зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо) в Україні, який водночас є додатком до настільної гри, покликаної розвивати практичні навички на ту ж тематику.

Редакторки: Діана Берг, Інга Пилипчук

Коректорка: Наталія Пашковська

Художник: Іван Семесюк

Дизайн: Людмила Нижник

Дякуємо всім, хто допомагав працювати над книгою. Окрема подяка - Ользі Івановій та Валерії Вершиніній з Благодійного фонду «Stabilization Support Services» в Україні за безцінну допомогу в розробці навчальної гри.

Маріуполь - 2021

ЗМІСТ

Навіщо це все? І трохи про сутність права	3
1. Сутність і значення свободи мирних зібрань	9
Соціальний феномен	9
Ідеологічний та юридичний конструкт	11
2. Як провести мирне зібрання в Україні	18
2.1. Юридична розвідка перед тим, як почати	18
А. Головні правові режими	19
В. Другорядні правові режими	23
С. Обмеження свободи пересування	28
D. Неконституційні норми законів та підзаконних нормативно-правових актів, незаконні накази та розпорядження	31
2.2. Повідомлення про намір провести мирне зібрання	35
2.3. Спількування з представниками правоохоронних органів	41
3. Пам'ятки для складніших ситуацій	47
А. Про «несанкціонованість»	47
В. Про мирний характер	49
С. Про зміст гасел, промов, написів на плакатах	51
D. Про стихійні (спонтанні) мирні зібрання	54
E. Про «одиначні пікети»	58
F. Про страйки і релігійні зібрання	60
G. Про концерти, вистави та фестивалі	60
H. Про безпеку від опонентів	62
I. Про затримання поліцією	72
J. Універсальний шаблон письмового сповіщення про намір провести мирне зібрання	78
4. Додаткові матеріали на сайті ТЮ	80

НАВІЩО ЦЕ ВСЕ? І ТРОХИ ПРО СУТНІСТЬ ПРАВА

Навіщо ходити на мітинги?

*Сучасна й українська відповідь на це питання:
«Хочете – ходіть на мітинги. Не хочете – не ходіть».*

Чому? Не в усіх країнах ті, хто просто хочуть вийти на якісь мітинги, можуть це зробити. Бо заборонено!

Україна ж сьогодні лідує у сфері забезпечення свободи мирних зібрань (тобто свободи мирних мітингів, походів, демонстрацій тощо) згідно з Індексом європейської інтеграції Східного партнерства, який складає аналітична група експертів із Молдови, Грузії, Азербайджану, Вірменії, Білорусі, України та країн Європейського Союзу. Наші правозахисники вважають, що Україна має чи не найкращу ситуацію в цій сфері поміж усіх держав, що з Україною межують¹, а українське законодавче регулювання свободи зібрань – одне з найпростіших в Європі.

Та ще зовсім недавно (за історичними мірками), коли Україна почергово входила до складу Російської Імперії та Радянського Союзу, учасників масових протестів влада могла просто розстріляти – навіть коли протести ці були дійсно цілковито мирними.

---

¹ З аналітичного звіту «Права людини в діяльності української поліції – 2017» ГО «Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів»: <http://umdpl.info/library/analitychnyj-zvit-prava-lyudyny-i-politsiya-2017>

Тож у нас – громадян України – є прекрасний привід радіти. Бо маємо вибір: ходити або не ходити на ті чи інші мітинги.

Причому важливо усвідомлювати цінність сьогоденного стану свободи зібрань в Україні. Перш за все, щоб свободу потім не втратити.

Людині, на жаль, властиво не цінувати те, що вона отримала, так би мовити, на дурняка – просто внаслідок факту свого народження у більш демократичні для якоїсь країни часи. Свобода перестає бути важливою, якщо ми не знаємо або не можемо уявити, як це було жити без неї.

Тому в країнах, де критична маса людей втратила історичну пам'ять про важливість свободи, до влади навіть після голосувань на демократичних виборах знову приходять якісь чергові нео-Гітлер, нео-Сталін, Лукашенко та Путін. Тоді одразу ж або поступово скасовуються всі здобутки, за які заплатили високу ціну пращурів або навіть сучасники, які колись важко виборювали свободу для себе, всіх навколо, майбутніх поколінь.

«Freedom is not free» – влучна американська ідіома, яка, звісно, має два переклади, але вживається в значенні «Свобода не безкоштовна». Причому під «коштами» маються на увазі не гроші, а кров, піт, страждання й смерті. Та ціна, яку за свободу сотні років платять не лише наші предки, але й прямі родичі, друзі, знайомі чи ми самі – під час Революції Гідності та російсько-української війни. І мова, звісно, загалом не лише про право на протест, але й про незалежність нашої країни, свободу взагалі, демократію, права людини, свободу вираження поглядів.

Ця книжка покликана про все це трохи нагадати. Та головним чином вона про свободу мирних зібрань як інструменту. Адже єдиний орган законодавчої влади в Україні у своїй заяві у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності стверджує: «Мирні зібрання є надзвичайно дієвим інструментом громадського контролю за інститутами публічної влади». Книжка та додаткові матеріали до неї розкажуть вам, що варто робити, щоб не бути затриманим поліцією, чому не варто вірити юридично нікчемним

«заборонам» з вуст якихось владних авторитетів, а також трохи торкнеться як питань фізичної безпеки учасників ваших заходів, так і питань захисту свободи зібрань у судах.

Та спершу, щоб допомогти краще зрозуміти подальший матеріал книжки, мені варто нагадати вам (а комусь, можливо, й пояснити вперше), у чому полягає **сутність права в людському суспільстві** (не плутайте це слово з окремими правами людей). І дивним (магічним!) чином ця задача пов'язана з чорновим варіантом назви цієї книги – «**Вулична магія**», яка мала бути алюзією не лише на однойменні гумористичні шоу американського ілюзіоніста Девіда Блейна, але й на культуру вуличних вистав із фокусами, що практикується вже щонайменше кілька тисячоліть.

Отже, **право** – це **система регулювання відносин** у суспільстві, якій притаманні правила та можливість примусу до їх виконання. Причому правила ці зазвичай визначені в письмовій формі. А **права** – можливість чинити певні конкретні дії в рамках цієї системи права. Приклад: в Україні є право, тому в її мешканців є права.

То як працюють ці право і права? Розглянемо на близькому до теми прикладі.

Уявіть собі вулицю міста (або стародавні джунгли), де хуленький парубок, який прямує на мітинг (йде займатися рибальством чи збиральництвом), раптом зустрічає кремезного поліцейського (мисливця іншого племені), який тримає в руках табельний гумовий кийок (важку палицю з міцного дерева). Уявіть також, що поліцейському дуже не до вподоби ані сам парубок, ані тематика мітингу.

Що саме має втримати поліцейського від того, щоб його емоції й, можливо, приховані бажання не пробили «тонкий шар цивілізації», і він не вчинив із парубком так, як дозволяє «закон джунглів»?

Можливо те, що парубок, в разі чого, може голосно гукнути по допомогу інших учасників мітингу (рибалок й збиральників)? Які, якщо крик цей почують, то можуть встигнути навіть вчасно й у достатній кількості прийти і захистити парубка від ймовірного нападу. Але в поліцейського є рація

(сильніше горло), та й відділок із колегами (печера з іншими мисливцями) розташований десь зовсім поряд. Кого буде більше? Хто кого злякається? Чи дійде справа до масової бійки? Хто в ній переможе? Скільки буде жертв і затриманих (полонених)?

Для кращої ілюстрації двох різних підходів вирішення цього та подібних конфліктів правозахисники люблять використовувати каламбури про «**право сили**» і «**силу права**».

Що відрізняє поліцейського від первісної людини з печери?

Бо різноманітні системи первісних відносин при бажанні теж можна назвати правом. Звичаявим неписаним правом. Де є такий звичай у сильніших – бити слабшого. А слабші не можуть домовитися з сильнішими про інші правила співіснування. Такий стан справ – це «право сили», причому в обох значеннях слова «право».

Але сучасний поліцейський, по-перше, вже не сам собі хазяїн, а державний службовець, який у своїх діях підпорядковується начальству, яке в свою чергу підпорядковується верховній владі цієї держави, яку, мабуть-таки, обрали на виборах її громадяни, які платять податки, з яких цей поліцейський отримує заробітну плату. До того ж живе поліцейський у вже хоч трохи, але прогресивнішій правовій реальності. Хоча б тому, що крім офіційно наданих йому державою поліцейських прав (**повноважень**), має ще як мінімум декларативні посадові **обов'язки**.

Проте на практиці усіх вищенаведених цивілізаційних здобутків все ж буває недостатньо для того, щоб «сила права» не перетворювалася знову на «право сили». Держслужбовець може просто не виконати якусь правильну і справедливу в конкретній ситуації норму **закону (тобто документу з правилами держави)**, бо не знає чи не розуміє цю норму, або не хоче її виконувати, або ж має наказ начальства її ігнорувати. Та й **закони деяких сучасних держав можуть бути несправедливими**, бо їх пишуть і ухвалюють для того, щоб змусити громадян були ідеальними підданими – слухатися, мовчати і робити лише те, що наказує влада. Як це і було заведено в стародавніх державах.

Та згідно з сучасним прогресивними розумінням право має бути **суспільним договором** між людьми, вираженим у формі писаних законів. Основний закон цього договору (Конституція) в державі може прийматися на національному референдумі або ж найвищим представницьким виборним законодавчим державним органом (парламентом). І працює цей договір, звісно, тоді, коли і державний апарат, і прості громадяни його дотримуються.

Уявімо, що наш приклад – про в цілому справедливу державу зі здебільшого справедливими законами.

Чи достатньо самої лише наявності справедливого закону для того, щоб він працював?

Ні.

Щоб запрацювала якась корисна нам у конкретній ситуації справедлива норма закону, нам недостатньо просто в неї вірити. **Право й права існують, коли ми до них наполегливо апелюємо.**

Як працює ця наполеглива апеляція? Тобто звернення до норм закону в дискусії із сильнішим або статуснішим опонентом.

Поліцейський і протестувальник з нашого прикладу діятимуть у рамках закону і, ймовірно, розійдуться без фізичного насильства, якщо будуть виконані п'ять мінімальних умов:

- 1) обидва закон *визнають*, тобто вважають **легітимним**;
- 2) обидва *знають* норми цього закону, які регламентують норми поведінки обох у цій ситуації;
- 3) обидва *розуміють* ці норми закону *однаково*;
- 4) обидва мають міркування, які змушують їх дотримуватися відповідних норм закону;
- 5) ці міркування підкріплені *державними та/або суспільними механізмами*, які можуть змусити обох дотримуватися відповідних норм закону.

Вуличною магією я називаю усне спілкування будь-якого протестувальника з представниками державної влади, яке призводить до виконання як мінімум 1-4 умов. Тобто аргументовану розмову, яка повертає усіх її учасників у рамки спільного знаменника – права в його сучасному розумінні.

Бо чим всі ми відрізняємося від первісних людей із

джунглів? Лише нашою вірою в якісь нові ідеї та новими міркуваннями про те, чому варто зважати на ідеї наших опонентів. Вмовити ж сильнішого опонента змінити свої наміри (і, можливо, навіть точку зору!) лише за допомогою простих коливань повітря (усної розмови) й апеляції до якихось закарлючок (норм) на якихось папірцях (законах)... Що це, як не магія?

Слід додати, що наших усних «заклинань» може бути недостатньо, якщо опонент занадто вірить у власні погляди або ж твердо вирішив виконати злочинний наказ свого начальства. Тоді додатковим аргументом все-таки дослухатися до нашого вуличного чаклуна була б наявність ефективної державної системи розслідувань випадків протиправних дій, перевищень влади і зловживань службовими обов'язками представників правоохоронних органів. Якщо ж такої системи поки немає, допоможуть суспільні механізми впливу – присутність на місці журналістів із відеокамерами, юристів чи інших авторитетних людей, або ж великий натовп однодумців десь ну зовсім-зовсім поряд.

У правозахисників є чорний жарт про те, що існує лише два способи впливу на опонента в перемовинах: **причарувати** його або **змусити**. Та варто пам'ятати – якщо ми разом із цим натовпом все ж утримуємо себе від насильства і продовжуємо апелювати до права, то ми таким чином все одно змушуємо поважати закон і будуємо правову державу. За насильством ж зазвичай слідує насильство у відповідь, на яке буде нове насильство у відповідь, на яке буде нове... І усім, хто вижив наприкінці, буває вже дуже важко повернутися до старого суспільного договору або сформуванати новий.

Слід також зрозуміти, що **вуличний протест не є стовідсотковою гарантією успіху**. Наприклад, влада сьогоднішньої Росії, Білорусі чи Казахстану можуть нещадно давити як ненасильницькі, так і насильницькі акції опозиції, або ж десятиліттями ігнорувати вимоги усіх мирних демонстрацій. Теорія перемовин взагалі розглядає протест як одну з тактик на шляху до можливої перемоги. Мистецтву ж перемагати добре вчить лише практика.

Михайло Лебедь,
член правління ГО «Правозахисна Ініціатива»

1

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Дещо парадоксально, але мирні протести є історичним наслідком протестів немирних.

Колись прості люди не мали права вголос висловлювати будь-які незручні для влади думки. Не було в них і прав обирати владу та балотуватися на виборах. Рабство було цілком легальним явищем. А поліція й суди існували максимум у форматі воєнізованих охоронців вельмож із езекуторами і катівнями. Ці та інші похмурі порядки людських суспільств минулого змінювались переважно шляхом дуже кривавих повстань і революцій. Натовпи невдоволених цими порядками ще не мали культури мирно стовбичити з плакатами і транспарантами біля багатих маєтків своїх супротивників, тож намагались увірватись всередину. А різноманітній владі з усіх куточків світу також було більш звично не розмови з бунтівниками вести, а колоти їх списами й мечами чи розстрілювати з гвинтівок та гармат. Коли ж протестувальників виявлялося аж надто багато, гинули вже можновладці.

Тобто для всієї історії людства більш характерні зібрання зовсім не мирні.

Мирні зібрання – це відносно сучасний соціальний феномен, який виник і розвивався в державах разом із розвитком у них демократичних перетворень. В основі цього феномену – негласний договір між державним апаратом і населенням не вбивати один одного, коли велика група невдоволених владою збирається разом в одному місці. І цей негласний договір настільки екзистенційний, що сторонам немає навіть потреби його проговорювати чи фіксувати на папері. Звісно, якщо всі сторони хоча б підсвідомо здогадуються про його сутність.

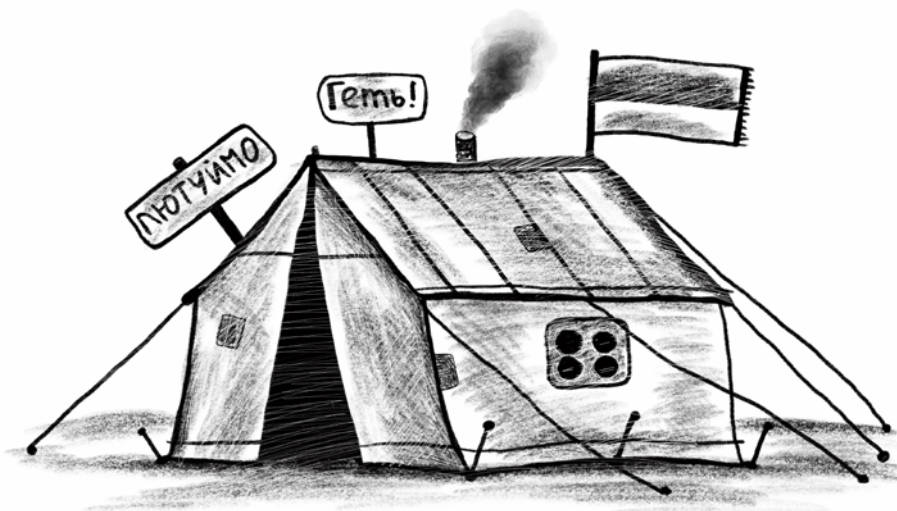
Упродовж тисячоліть, в основному внаслідок саме кривавих повстань і революцій (хоча були й винятки), людські

державні утворення еволюціонували. Прості люди платили власними життями за зміну самої концепції держави. Тому ті держави, які ми сьогодні вважаємо цивілізованими й демократичними, поступово прийшли до того стану, коли свобода мирних зібрань все ж стала **суспільною цінністю**. Перш за все тому, що ця «замінниця революцій» створює можливість усім сторонам конфліктів почути один одного й безкровно домовитися про компроміси. Але навіть якщо порозумітися не вдається, висловлювання в суспільстві різних точок зору певним чином запобігає тотальному домінуванню якоїсь однієї з них. Тому свобода мирних зібрань сьогодні, як і загалом свобода вираження поглядів, є **засобом, гарантією і ознакою конкуренції ідей у суспільстві**, а також **стратегічним запобіжником від встановлення авторитарних, людоненависних політичних режимів**.

Для більш точного прояснення сутності явища слід звернутися до Керівних принципів зі свободи мирних зібрань Бюро демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ та Венеціанської комісії Ради Європи, де підсумовані кращі світові практики регулювання цієї сфери. Цей важливий для міжнародних стандартів прав людини документ визначає зібрання як *навмисну, тривалу в часі присутність в певному місці групи більше однієї особи з метою висловлення спільних інтересів* (§ 1.2, 16–23). А **мирний характер** зібрань визначається відсутністю як намірів вдатися до насильства, так і відповідних дій під час зібрань з боку їхніх організаторів та учасників (§ 1.3, 25).

Тут саме час додати, що **культура мирного характеру зібрань** також має тисячолітню історію. Практикам і теоретичним працям таких ідеологів ненасильницького спротиву як Магатма Ганді, Мартін Лютер Кінг, їхніх однодумців, попередників та послідовників передували віковічні традиції масових свят, фестивалів та карнавалів, під час яких люди іноді перевдягалися й грали ролі своїх правителів, критикуючи їх у такий спосіб. А в 1947 році, за півтора місяця до здобуття Індією незалежності від Британської Імперії, Ганді писав: «...**єдиною надією для стражденного світу є вузький**

і прямий шлях ненасильства. Мільйони, як і мене, може спіткати невдача під час спроби довести істину своїм власним життям, але це буде їхня особиста невдача, проте в жодному разі не невдача цього вічного закону».

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ КОНСТРУКТ

У сучасних державах свобода мирних зібрань є не лише суспільним явищем, але й **ідеологічним та юридичним конструктом** – навмисно створеною категорією. Навіть саме словосполучення «свобода мирних зібрань» на практиці означає комплекс більш очевидних дій – реалізацію свободи висловлюватися вголос та за допомогою написів на плакатах, свободи ходити, стояти, сидіти або лежати, встановлювати намети і перебувати в них разом із іншими людьми під час колективного висловлювання певної точки зору. Тобто якось держави почали естафету зі штучного створення категорії «свободи мирних зібрань», яка об'єднує всі ці явища. Навіщо? По-перше, щоб відокремити такі зібрання в юридичних документах від, зокрема, щоденних масових переміщень перехожих чи статичних черг на зупинках громадського транспорту. І одразу після цього – щоб прописати в законах правила регулювання свободи зібрань.

З одного боку влада це робить для того, щоб силами правоохоронних органів захищати свободу мирних зібрань від тих, кому не подобається та чи інша точка зору. А з іншого – для того, щоб в якійсь мірі контролювати свободу зібрань та свободу вираження поглядів. Навіщо контролювати? Щоб мирні зібрання раптом не перетворилися на немирні, що є логічним прагненням державного апарату під час гострих соціально-політичних конфліктів – держава щонайменше намагається зберегти своє існування. Конституція України, наприклад, передбачає можливість екстраординарних оперативних способів обмеження свободи зібрань та свободи слова під час воєнного або надзвичайного стану, які мають запроваджуватися під час військових вторгнень іноземних держав чи здійснення масових терористичних актів.

Та з іншого боку багато можновладців, як і в старі часи, мріють залишатися при владі якщо не вічно, то якомога довше. Тому в авторитарних державах або державах із проблемними демократіями влада намагається максимально зарегулювати свободу зібрань, щоб убезпечитися не лише від немирних протестів, а й зробити неможливими або нечестими, нечисельними і взагалі «беззубими» в плані критики будь-які зібрання взагалі.

Приклад:

У таких країнах як Росія, Білорусь і Казахстан законодавство встановлює настільки надмірне правове регулювання права на вуличний протест і загалом публічні висловлювання, що організація негодних мирних зібрань та участь у них прирівнюється до правопорушення, за яке влада може переслідувати, затримувати, арештовувати, ув'язнювати.

Після Другої світової війни держави почали підписувати міжнародні договори про **права людини**, метою яких було недопущення розвитку політичних угруповань на кшталт режиму Адольфа Гітлера. Тому багато сучасних держав мають **міжнародні й національні зобов'язання**, зокрема, захищати мирні зібрання та сприяти їх проведенню. Сьогодні засвідчує, що не всі уряди держав-підписантів цих міжнародних договорів дотримуються. Але дійсно демократичні держави все ж усіляко намагаються захищати права людини не лише на словах, а й на ділі (причому попри усі складнощі, які час від часу виникають у суспільному й політичному житті цих країн).

В Україні чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана українським парламентом – Верховною Радою, також є частиною національного законодавства (ч. 1 ст. 9 Конституції). Відповідно частиною національного законодавства є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про права

дитини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Рамкова конвенція про захист національних меншин та Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, які визначають міжнародні зобов'язання України гарантувати свободу зібрань. Завдяки цим зобов'язанням та національним законам організовувати й проводити мирні зібрання на території нашої країни можуть діти будь-якого віку, іноземці та люди без громадянства, недієздатні, ув'язнені та засуджені до позбавлення волі.

Обов'язок держави сприяти проведенню мирних зібрань та захищати право на їх проведення в національному законодавстві України міститься у:

Заклинання № 1

Конституція України декларує, що держава гарантує і зобов'язана забезпечувати права і свободи людини – а отже і свободу мирних зібрань (ч. 2 ст. 3, ч. 2 ст. 22, ст. 39 Конституції). Тобто гарантувати і забезпечувати свободу мирних зібрань мають органи законодавчої, виконавчої та судової влади (ст. 6 Конституції), а отже і виконавчі органи влади з правоохоронними функціями. Верховна Рада України у своїй заяві у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності, декларує, що право учасників мирних зібрань усіх видів і форм, зокрема одночасних, контрзібрань та спонтанних зібрань, висловлювати свою думку, як і їхня безпека мають бути захищені державою.

Відповідно, із загальних принципів діяльності Національної поліції України, основних обов'язків та службової дисципліни поліцейського випливає, що під час виконання своїх завдань поліція має забезпечувати дотримання свободи зібрань, сприяти її реалізації (ч. 1 ст. 7 Закону «Про Національну поліцію»), а також утримуватися від дій, що порушують

право на свободу зібрань (п. 3 ч. 1 ст. 18 Закону «Про Національну поліцію», п. 7 ч. 3 ст. 1 Дисциплінарного статуту Національної поліції України). А в затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016 Правилах етичної поведінки поліцейських прямо зазначено, що «під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен... поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: ...на мирні зібрання» (з ч. 1 розділу II Правил). В затвердженій наказом Міністерства від 23.08.2018 Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів (далі – Концепція) та в ухвалених на розвиток її положень Стандартних операційних процедур щодо забезпечення публічної безпеки і порядку органами та підрозділами Національної поліції у зв'язку з проведенням масових заходів (далі – СОП), що були затверджені наказом Голови Національної поліції від 01.12.2019, визначають сприяння як стратегію поліції, політику надання послуг із забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів у публічних місцях, а також один із ключових принципів відповідності вимогам демократичного суспільства (з ч. I, п. 5 ч. IV Концепції, ч. I і ч. IV СОП). Причому ця стратегія має бути спрямована на сприяння організаторам та учасникам зібрання у здійсненні їхньої законної мети (з п. 5 ч. IV Концепції, ч. IV СОП). Тож поліції рекомендується максимально сприяти проведенню масових заходів, а також у межах компетенції сприяти реалізації учасниками заходу їхніх прав і свобод (з ч. 7.3 і ч. 7.5 СОП).

Права і свободи людини і громадянина мають захищатися судом (ч. 1 ст. 55 Конституції). Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ч. 3 ст. 8 Конституції).

Варто наголосити, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачають можливість відступу держав-підписантів від певної частини своїх зобов'язань – в тому числі щодо захисту свободи мирних зібрань – під час війни або іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації. Але виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що це не буде суперечити іншим зобов'язанням держави-підписантки, відповідає міжнародному праву і не тягне за собою дискримінації на основі раси, кольору шкіри, статі, релігії чи соціального походження.

Приклад:

В 2015 році Україна скористалася можливістю відступу від низки міжнародних зобов'язань з гарантування прав людини в окремих районах Донецької та Луганської областей на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України. Причому цікаво, що про відступ від зобов'язання гарантувати свободу мирних зібрань наш парламент у відповідній постанові не заявляв.

Українська держава сьогодні не може гарантувати свободу мирних зібрань на окупованих Росією територіях. І, звісно, не лише цю свободу. На окупованих територіях де-факто діє російське законодавство або акти, переписані з законів Російської Федерації. Практика ж застосування правил окупаційних адміністрацій виразно свідчить, що сутність і значення свободи зібрань особливо усвідомлюється, коли цієї свободи вже немає або майже немає².

---

² Наступну інформацію про окуповані території підтверджують відповідні доповіді Управління Верховного комісара ООН, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини», звітів ГО «Кримська правозахисна група» та періодичних оглядів Благодійного фонду «Восток-SOS» спільно з сайтом informatormedia.org

Приклад:

Зокрема, в Криму спостерігається системний репресивний характер дій окупаційної влади: політично вмотивовані вибіркові заборони та силові розгони мирних зібрань, кримінальне переслідування їх учасників, а також перешкоджання проведенню зібрань силами парамілітарних проросійських структур. Репресій там зазнають проукраїнські та кримськотатарські зібрання, зібрання ЛГБТКІ+ (лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерних, квір- та інтерсекс-людей), а також будь-які публічні заходи, які критикують дії влади Російської Федерації. Водночас на непідконтрольних українській державі частинах Донецької та Луганської областей мирні зібрання, які не подобаються місцевій окупаційній адміністрації, зупиняють залякуваннями, розганяють силою, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї, а їх учасників та організаторів переслідують та викрадають. Причому це переважно відбувається всупереч навіть тамтешньому «законодавству», бо нормотворчість окупаційної влади не відіграє визначальної ролі під час репресій. Варто окремо наголосити на випадках примушення людей – у тому числі дітей – до участі в провладних зібраннях на окупованих територіях.

Ці та інші безрадісні приклади вчать нас берегти права людини та демократію від зазіхань як власної влади та кандидатів бути нею, так і іноземних держав.

2

ЯК ПРОВЕСТИ МИРНЕ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ

Цей розділ книжки написаний насамперед для тих, хто проводить мирні зібрання вперше, і загалом для початківців. Про складніші умови я трохи розповім у пам'ятках в кінці цієї книжки та на сайті Платформи ТЮ (<https://tu.org.ua>).

Отже для того, щоб провести мирне зібрання в Україні, його організаторам загалом потрібно:

- власне організувати проведення самого заходу (вирішити, хто зі співорганізаторів за яку частину підготовки відповідає, підготувати креативну складову видимості й чутності заходу, мобілізувати учасників, запросити журналістів тощо);
- комунікувати із владою так, щоб вона як мінімум не заважала проведенню заходу, а як максимум – ефективно захищала його учасників від ймовірних нападів опонентів заходу чи інших небезпек для їхнього життя і здоров'я.

Цей розділ книги зосередиться в основному на питаннях комунікації з владою. Мова тут також піде про «звичайний» правовий режим для проведення мирних зібрань (і нижче я ось-ось поясню, що такого «звичайного» мається на увазі).

2.1. ЮРИДИЧНА РОЗВІДКА ПЕРЕД ТИМ, ЯК ПОЧАТИ

Якщо геологічна розвідка оцінює родовища корисних копалин у не завжди безпечних для життя і здоров'я місцях, то **юридична розвідка** перед проведенням мирного зібрання – значно простіша й безпечніша штука. Хоча б тому, що нам не треба фізично ходити на майбутнє місце подій. Достатньо доступу до Інтернету і знань про те, що шукати.

А шукати треба особливості як правового поля, так і життєвих реалій у місці, де ви хочете провести захід. Бо на різних територіях можуть діяти різні правила.

У попередньому розділі, наприклад, були коротко описані відповідні реалії життя на окупованих територіях. Тому перша порада: **Якщо ви хочете провести мирне зібрання в місці, де ані держава, ані ви з одностудцями не зможете захистити життя і здоров'я учасників зібрання, – подумай ще раз, чи варто його там взагалі проводити.**

Далі я розповім виключно про організацію і проведення мирних зібрань на неокупованій частині України. Але навіть у цьому випадку найпершим кроком вашої попередньої юридичної розвідки має бути відповідь на питання: **Який правовий режим тут діє?**

Бо їх є декілька. І їх умовно можна поділити на головні та другорядні.

А. Головні правові режими

До головних варто віднести три правових режими, які регламентують різні способи та підстави обмежень прав і свобод людини і громадянина:

- **«звичайний» правовий режим** – правовий режим дії більшої частини обмежень, визначених у Розділі II Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»;
- **правовий режим надзвичайного стану;**
- **правовий режим воєнного стану.**

Слово «звичайний» взято в лапки тому, що головні правові режими в Україні не завжди відповідають реаліям.

 Приклад:

Як мінімум на лінії фронту в Донецькій та Луганській областях часто відбуваються події, для яких мав би діяти правовий режим воєнного стану. Або ж у зв'язку з пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, як вважають експерти з відповідних сфер, мав би бути запроваджений правовий режим надзвичайного стану.

Проте через політичні обставини в обох вищезгаданих випадках ми маємо «звичайний» головний правовий режим. Ніби, так би мовити, у мирній і здоровій Україні.

В рамках цього «звичайного» правового режиму ключові аспекти регулювання свободи мирних зібрань визначає стаття 39 Конституції України:

Заклинання №2

Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Іншими словами, ви маєте право вільно брати участь у зібраннях, які мають мирний характер. Для цього вам достатньо (але не необхідно – це буде пояснено трохи нижче) повідомити відповідні органи влади про намір вийти на таке зібрання. Причому жоден, крім суду, орган влади не має права обмежувати свободу мирних зібрань за умов «звичайного» правового режиму. Верховна Рада України у своїй нещодавній заяві у зв'язку з сьоомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності інтерпретує статтю 39 Конституції так: «Держава або окремі посадові особи не можуть свавільно обмежувати свободу зібрань. Випадки, коли свободу зібрань може бути обмежено, передбачені Конституцією України і не можуть тлумачитись розширювально». Конституція ж передбачає, що суд може обмежувати свободу мирних зібрань, якщо зібрання загрожує національній безпеці та громадському порядку.

Додам, що право мирно збиратися в Україні мають не лише її громадяни, про що йшлося в попередньому розділі.

А про те, що за будь-якого правового режиму правила проведення мирних зібрань має право визначати лише Верховна Рада України, ви дізнаєтеся дещо нижче (див. Заклинання № 5).

Та що було б, якби зараз діяв інший головний правовий режим – режим надзвичайного чи воєнного станів? І навіщо вони взагалі?

Логіка запровадження цих правових режимів полягає в необхідності **законного швидкого й гнучкого, відповідно до мінливих поточних обставин, обмеження органами влади та їх посадовими особами прав і свобод людей під час екстраординарних масштабних ситуацій, які загрожують існуванню держави й суспільства, ситуацій масової небезпеки для життя і здоров'я громадян.** Такі події потребують **надзвичайних повноважень державних інституцій** – форми здійснення державної влади, яку політологія називає **диктатурою**. Водночас Конституція України передбачає **запобіжники від поширення дії цієї диктатури на умови «звичайного» правового режиму.**

Правові режими воєнного та надзвичайного станів можуть вводитись або на всій території України, або в окремих її місцевостях (п. 31 ст. 85, п.п. 20 і 21 ст. 106 Конституції).

Приклад:

У 2018 році воєнний стан був введений на місяць виключно в 10 областях України.

Згідно з Конституцією воєнний та надзвичайний стани можуть накладати **додаткові обмеження низки конституційних прав і свобод** по відношенню до обмежень, визначених в Розділі II Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» (ст. 64 Конституції), включно з додатковими обмеженнями свободи мирних зібрань. Способи та підстави цих обмежень були в різній мірі встановлені спеціальними законами України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану», про що трохи докладніше ви зможете прочитати у додаткових матеріалах на сайті Платформи ТЮ, QR-код з посиланням на які знаходиться наприкінці цієї книги. Але коротко, щоб ви зрозуміли: народні депутати Верховної Ради України можуть змінити ці закони так, щоб мирні зібрання під час воєнного чи надзвичайного стану могли заборонити загалом чи не будь-які визначені ними органи влади – і це буде відповідати Конституції.

Важливо наголосити, що за умов «звичайного» правового режиму Конституція гарантує, що:

Заклинання № 3

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян (ч. 4 ст. 17 Конституції). А органи військового управління мають забезпечувати неухильне додержання цієї конституційної вимоги щодо Збройних Сил (ч. 5 ст. 1 Закону «Про Збройні Сили України»).

Це, звісно, стосується і свободи мирних зібрань. Проте на практиці ці норми не завжди працюють.

 Приклад:

Національна гвардія є саме військовим формуванням (ч. 1 ст. 1 Закону «Національну гвардію України»), але її військовослужбовці іноді задіяні в забезпеченні правопорядку під час мирних зібрань.

В. Другорядні правові режими

Крім вищезгаданих головних правових режимів є ще й умовно другорядні. Головне, що потрібно про них запам'ятати: на основні аспекти наявного регулювання свободи мирних зібрань другорядні правові режими взагалі ніяк не впливають (тому вони власне й другорядні).

Але правила цих режимів все ж певним чином впливають на реалізацію свободи пересування. Власне тому про це зараз і варто трохи поговорити, щоб ви розуміли, як це може вплинути як мінімум на маршрут вашого мітингу.

 Приклад:

Правовий режим у прилеглих до району бойових дій зонах безпеки в Донецькій і Луганській

областях взагалі на цілком законних підставах дозволяє українським силовикам затримувати будь-кого, хто при собі не має документу, що посвідчує особу (п. 3 ч. 6 ст. 12 Закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»). Цей захід потрібен для того, щоб вберегтися від шпигунів, контрабандистів, терористів та диверсантів. А на територіях, де встановлено карантин для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, може бути встановлений особливий режим візду і виїзду із контрольних-пропускних пунктів (п. 3 і п. 6 ч. 1 ст. 30 Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб»).

До другорядних правових режимів можна віднести:

- правовий режим власності;
- правовий режим державного кордону;
- економічний режим спеціальних зон;
- міграційний режим спеціальних зон;
- режим надзвичайної ситуації;
- карантин;
- антитерористична операція (АТО);
- заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (Операція Об'єднаних сил – ООС);
- інші правові режими, визначені законами України.

Правила другорядних правових режимів визначаються правилами головних правових режимів. Тобто другорядні правові режими можуть відбуватися лише під час головних правових режимів.

Приклад:

АТО або заходи карантину можуть відбуватися або в умовах «звичайного» правового режиму, або в умовах воєнного стану, або в умовах надзвичайного стану. На територіях, де триває війна або якесь масштабне стихійне лихо, можуть бути локальні сплески епідемій чи локальне захоплення заручників терористами, що потребуватиме від державних органів влади особливих дій і повноважень.

Жоден з другорядних правових режимів в умовах «звичайного» головного правового режиму не передбачає додаткових, ніж це визначено в статтях Розділу II Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», підстав та способів обмежень прав та свобод на території, де запроваджений той або інший з цих другорядних режимів.

Зокрема, жоден другорядний правовий режим в умовах «звичайного» правового режиму не може передбачати якісь додаткові підстави та способи обмежень свободи мирних зібрань, ніж це вже передбачено у вищезгаданій статті 39 Конституції.

Приклад:

Якщо АТО або карантин запроваджено за «звичайного» правового режиму, то повноваження приймати рішення про заборону мирного зібрання на території проведення АТО або карантину і надалі має лише суд, а не, наприклад, Штаб АТО, Кабінет Міністрів чи міжвідомчі комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій.

Якщо ж другорядні правові режими запроваджені на території дії правових режимів надзвичайного або воєнного стану, то способи та підстави обмежень свободи мирних зібрань на цій території мають бути такими, як це відповідно встановлено або в Законі «Про правовий режим надзвичайного стану», або Законі «Про правовий режим воєнного стану».

Іноді правила другорядних правових режимів можуть добряче заплутати. Зокрема, оскільки в Україні фактично війна без воєнного стану, то в законах почали з'являтися «гібридні» норми, покликані підтягнути законодавство мирного часу до законодавства відповідного війні правового режиму. Проте варто орієнтуватись на Конституцію і пам'ятати, що головні правові режими є головнішими за другорядні.

Приклад:

У 2014 році в Законі «Про боротьбу з тероризмом» з'явилася норма про те, що «у районі проведення антитерористичної операції можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян» (ч. 2 ст. 14). Під час АТО в 2014–2018 рр.

траплялося, що до цієї норми апелювали, щоб виправдати чи не будь-які обмеження прав і свобод, у тому числі без законних на це підстав. Варто наголосити: Закон «Про боротьбу з тероризмом» не містить жодної згадки про свободу мирних зібрань! Тож якщо такий другорядний правовий режим як АТО відбувається в рамках «звичайного» правового режиму Конституції, то правила для мітингів в районі проведення АТО тоді будуть такі ж, як і в усій неокупованій частині України. А додаткових способів обмежити свободу мирних зібрань під час АТО не виникає, адже:

Заклинання № 4

Оскільки в Україні Конституція має найвищу юридичну силу, а закони приймаються на її основі і повинні їй відповідати (ч. 2 ст. 8 Конституції), то в умовах відсутності правового режиму воєнного чи надзвичайного стану (ст. 64 Конституції) з норми Закону «Про боротьбу з тероризмом» про тимчасове обмеження прав і свобод громадян в районі АТО (ст. 14 Закону) випливає, що в районі проведення АТО зібрання може обмежувати лише суд (ч. 2 ст. 39 Конституції).

Варто додати, що **невідповідність правової реальності власне реальності об'єктивній** – це загалом не добре. Реалії бойових дій останніх шести років у Донецькій та Луганській областях підтверджують об'єктивну потребу обмеження свободи зібрань як мінімум на лінії зіткнення з російськими і проросійськими військами та неподалік цих місць. Скупчення великої кількості людей просто неба в одному місці на цих територіях досі збільшує ймовірність великої кількості можливих жертв внаслідок обстрілу. Актуальна також мінна небезпека. Але воєнний стан у зв'язку з війною там так і не було введено, крім тридцяти днів у листопаді – грудні 2018 року. Тому люди на прифронтових територіях сьогодні мають таке ж право проводити мирні зібрання, як і, так би мовити, у

мирній частині України. А військовослужбовці та поліція нині змушені оберігати інших людей від ризику підірватися або бути застреленим під час реалізації цього та інших прав на лінії зіткнення за допомогою обмеження свободи пересування – обмеження доступу на небезпечні для життя і здоров'я прифронтові території.

С. Обмеження свободи пересування

Свобода мирних зібрань у Конституції України врегульована інакше, ніж свобода пересування. Якщо свободу зібрань за умов «звичайного» правового режиму може обмежити суд на підставі закону, то для обмеження свободи пересування достатньо законів українського парламенту без рішення суду (ч. 1 ст. 33 Конституції).

Приклад:

Якщо епідемії небезпечних інфекційних хвороб, масові отруєння чи інші надзвичайні ситуації відбуваються в умовах «звичайного» правового режиму, то жоден, крім суду, орган влади не має права забороняти мирне зібрання з будь-якою кількістю учасників. Проте певні органи влади все ж можуть мати повноваження забороняти доступ на певні ділянки місцевості, а також встановлювати межі мінімальної безпечної для здоров'я фізичної дистанції між людьми.

Тому чи не головною причиною знати, який другорядний правовий режим діє на певній території, є наявність додаткових повноважень у органів влади **обмежувати свободу пересування за умов різних режимів**. Що може побічно вплинути на здійснення права на свободу мирних зібрань, оскільки свобода пересування тісно з нею пов'язана і взагалі є засобом її реалізації.

Приклад:

Протестну ходу чи колону автомобілів, яка прямує в напрямку лінії фронту у Донецькій або Луганській області, мають на певній відстані від фронту зупинити поліцейські та військовослужбовці. Вони уповноважені забороняти подальший прохід будь-кому, хто не має відповідного допуску рухатись далі. Наказав українським силовикам це робити, а також визначив поточні межі таких зон з обмеженим доступом Командувач об'єднаних сил. Причому як Командувача, так і силовиків на це все спеціальним законом уповноважила Верховна Рада. Це робиться зокрема для того, щоб вберегти подорожніх від мін під ногами та обстрілів.

Згідно з Законом «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» право вільно та безперешкодно переміщатись за своїм бажанням по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб та у будь-який час, зокрема, може бути відповідно до українських законів обмежене:

- у прикордонній смузі;

- на територіях військових об'єктів;
- у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом;
- на приватних земельних ділянках;
- на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан;
- на окремих територіях і в населених пунктах, де через небезпеку поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності;
- на тимчасово окупованих територіях;
- в інших випадках, передбачених законами України.

Деякі такі заборони можуть суперечити законам або Конституції України.

Приклад:

В 2007 році колишнє керівництво Київського національного лінгвістичного університету забороняло своїм студенткам перебувати в вищому навчальному закладі в одязі червоного кольору, коротких спідницях, джинсах, одязі з відкритим животом, що не лише перешкоджало студенткам потрапляти на пари, але й зазіхало на їхню свободу самовираження.

Та законна чи ні та чи інша заборона, вам все одно доведеться обирати: сперечатися з владою і проводити мітинг саме там і так, де і як запланували, або ж послухатися і провести захід в іншому місці чи дещо іншої формі.

Приклад:

На правила Кабінету Міністрів щодо дотримання мінімальної фізичної дистанції між людьми та захисту дихальних шляхів під час епідемії гострої респіраторної хвороби слід зважати навіть не через загрозу адміністративного штрафу (ст. 44-3 КУпАП), а через те, що COVID-19 дійсно існує і вбиває.

Загалом, якщо ви вже потрапили на якусь дійсно закриту для публічного доступу територію, то пам'ятайте: право на свободу зібрань у рамках «звичайного» правового режиму Конституції ви там досі маєте. Проте представники влади, ймовірно, все одно спробують вас затримати та притягнути до юридичної відповідальності. Але затримувати й судити вас мають не за сам факт проведення мирного зібрання, а за можливе порушення законної заборони доступу до цієї території.

 Приклад:

Якщо хтось нелегально перетнув державний кордон, щоб в Україні провести мітинг, то судитимуть його не за мітинг, а за перетин кордону.

Д. Неконституційні норми законів та підзаконних нормативно-правових актів, незаконні накази та розпорядження

Почнемо з того, що таке **нормативно-правовий акт**. Згідно з визначенням Міністерства юстиції України³ це – офіційний документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законом формі та порядку, який встановлює норми права для неозначеного кола осіб і розрахований на неодноразове застосування. Кодекс адмінсудочинства додає до цього визначення загальність правил однотипних відносин, які має встановлювати такий акт.

Конституція України декларує дію принципу **верховенства права** на території України (ч. 1 ст. 8 Конституції). І для того, щоб зрозуміти, які документи чи їх окремі норми

---

³ З наказу Міністерства юстиції України № 34/5 «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів»

є «правильними» і «неправильними», потрібно розуміти принцип ієрархії в системі нормативно-правових актів різної юридичної сили.

В Україні цей принцип наступний: Конституція важливіша за закони, а закони (і, звісно, Конституція) важливіші за підзаконні акти. Причому під законами слід розуміти виключно акти Верховної Ради. А підзаконні акти – це постанови Кабінету Міністрів, укази Президента, накази, розпорядження і рішення різноманітних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, статuti навчальних закладів, трудові договори та договори про проживання в гуртожитках тощо.

Принцип ієрархії системи нормативно-правових актів в Україні закріплений в Конституції:

Заклинання № 5

0

Конституція має найвищу юридичну силу, а закони і інші нормативно-правові акти мають прийматися на її основі і повинні їй відповідати (ст. 8 Конституції). Виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина (п.п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції), судоустрій, судочинство та порядок виконання судових рішень (п.п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції), організація і діяльність органів виконавчої влади (п.п. 12 ч. 1 ст. 92 Конституції), засади місцевого самоврядування (п.п. 15 ч. 1 ст. 92 Конституції), основи національної безпеки і організації забезпечення громадського порядку (п.п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції), правові режими воєнного і надзвичайного станів (п.п. 19 ч. 1 ст. 92 Конституції). Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент (ст. 75 Конституції), що означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони (Рішення Конституційного Суду № 17-рп/2002). Органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у

спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції).

Документи, які суперечать конституційним нормам про свободу мирних зібрань, можна умовно поділити на три категорії:

- неконституційні норми законів;
- неконституційні норми підзаконних нормативно-правових актів;
- незаконні накази та розпорядження.

Про приклади таких документів ви можете прочитати в додаткових матеріалах на сайті Платформи ТЮ, QR-код з посиланням на які знаходиться в кінці цієї книжки. А поки запам'ятайте: лише Верховна Рада України має право запроваджувати правила проведення мирних зібрань або делегувати це право іншим органам влади. Причому ці правила не повинні суперечити ст. 39 Конституції України за умов «звичайного» правового режиму. Тож усі документи, які не відповідають цим двом критеріям, автоматично є «неправильними». І ще раз нагадаю, що Верховна Рада у своїй заяві у зв'язку з сьомаю річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності декларує, що держава або окремі посадові особи не можуть свавільно обмежувати свободу зібрань, а випадки, коли свободу зібрань може бути обмежено, передбачені Конституцією і не можуть тлумачитись розширювально.

Що ж робити з неконституційними нормами законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також незаконними наказами та розпорядженнями? Є три шляхи (два з яких можуть перетинатися):

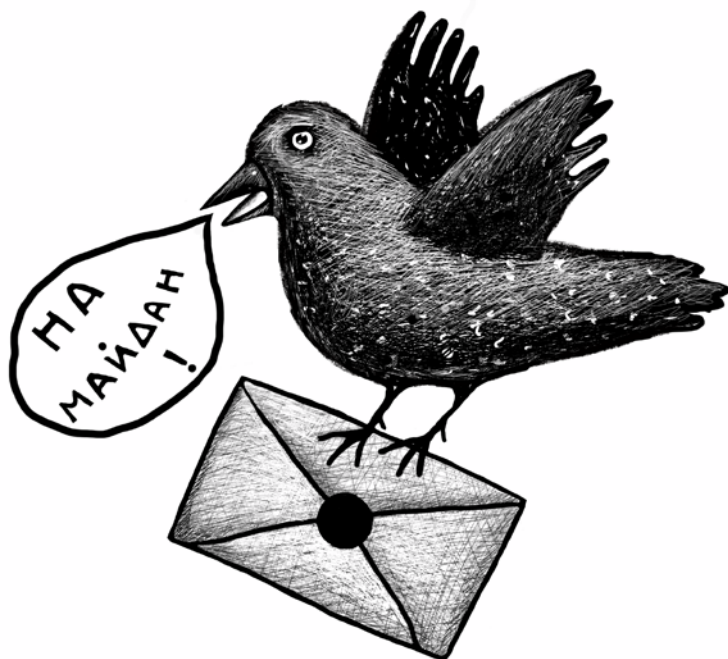
1. Погодитися на умови тих, хто апелює до цих документів.

2. Ігнорувати ці документи і проводити мирні зібрання, бо ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ч. 1 ст. 19 Конституції), і ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ч. 1 ст. 60 Конституції).

3. Змінити систему – оскаржити документи в суді чи

добитися від суб'єкта нормотворення приведення його у відповідність до норм Конституції та чинного законодавства, або до того ж добитися відповідальності винуватих у незаконному перешкоджанні організації або проведенню мирного зібрання (ст. 340 Кримінального кодексу).

Останній варіант, звісно, найважчий із запропонованих. Але з довготривалими наслідками.

2.2. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАМІР ПРОВЕСТИ МИРНЕ ЗІБРАННЯ

У рамках «звичайного» правового режиму Конституція України передбачає повідомчий (декларативний) характер проведення мирних зібрань: **дозвіл на їх проведення не потрібен** – достатньо завчасно сповістити про намір провести мирне зібрання відповідним органам влади (ч. 1 ст. 39 Конституції).

Тому слід відмовлятися від вжитку таких слів як «заявка» та «заява» (і звісно «дозвіл»!) з лексикуону чиновників, коли говоримо про повідомлення про намір провести зібрання. Заява – це звернення із проханням (ч. 3 ст. 3 Закону «Про звернення громадян»). А в Україні про реалізацію свого конституційного права на протест просити не треба.

Цю тему почнемо з того, навіщо взагалі повідомляти владу. А потім – кого саме повідомляти, коли, про що і як.

НАВІЩО? Згідно з вищезгаданими Керівними принципами зі свободи мирних зібрань попереднє повідомлення органів влади про намір провести зібрання має бути гарантією того, що держава виконає покладені на неї позитивні зобов'язання, захистить мирне зібрання і сприятиме його проведенню (§ 4.1 та 113). А українська держава, як було сказано вище, зобов'язалась гарантувати та забезпечувати свободу мирних зібрань. Тому, якщо **життю й здоров'ю учасників** запланованого зібрання **загрожують** політичні чи ідеологічні опоненти або фінансові конкуренти, то про намір його провести **варто повідомити владу за багато днів до початку** – цей час слід витратити на переговори з поліцією про **якісне забезпечення охорони учасників** під час та після завершення зібрання. Якщо ж, наприклад, велелюдна процесія мітингу на своєму шляху **певний час займає автомобільну дорогу**, то поліції та місцевій владі варто про це знати заздалегідь, аби вчасно переорієнтувати рух транспорту на інші дороги. Місцевій владі також може знадобитися час для попереднього **встановлення біотуалетів та організації медичної допомоги** для учасників, наприклад, масових тривалих зібрань.

Ще одна причина повідомляти владу – в окремих випадках, доказ факту повідомлення може допомогти виграти в судах.

 Приклад:

Тепер це допомагає протестувальникам, яких звинувачують у порушенні правил карантину. Оскільки надзвичайний стан у зв'язку з пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19 так і не був запроваджений в Україні, докази того, що протестувальники брали участь саме в мирних зібраннях, здебільшого захищає їх від адміністративних штрафів.

КОГО? В рамках «звичайного» правового режиму достатньо завчасно сповістити про намір провести мирне зібрання відповідний орган місцевого самоврядування чи виконавчої влади (ч. 1 ст. 39 Конституції).

 Приклад:

З радянських часів у чиновників лишилася звичка очікувати таких повідомлень у **місцевих радах**. Проте можна повідомити також місцеву державну адміністрацію, військово-цивільну адміністрацію або управління, відділ чи відділення поліції на відповідній території діяльності яких заплановане проведення цього мирного зібрання.

КОЛИ? Конституція каже повідомляти владу «завчасно» (ч. 1 ст. 39 Конституції). Що насправді означає – за скільки завгодно часу до початку мирного зібрання, якщо конкретний термін не встановив український парламент. Жодних термінів Верховна Рада досі не встановила. Тому бувають випадки, коли мітингувальники повідомляють поліцію про початок мирного зібрання вже під час самого зібрання. Проте ми радимо повідомляти **хоча б за день**. А якщо потрібно проговорити з поліцією про питання захисту учасників зібрання від небезпек, то **за багато днів**.

Приклад:

Юристка громадської організації «Інсайт» Ганна Литвинова радить повідомляти владу про намір проводити такі заходи на ЛГБТКІ+ тематки як «Марш Рівності» не менш як за три місяці до їх початку. Цей час зокрема піде на усі організаційні зустрічі, узгодження маршрутів, організацію оголошень і транспорту.

Строк повідомлення – тема найбільших суперечок протестувальників з владою вже більше двадцяти років. Певною мірою через звичку посадовців вірити в будь-які неконституційні документи з такими строками. Існує також думка, що обов'язковим «дедлайном» для повідомлень є переддень початку зібрання. Ця думка впливає з фрази офіційного тлумачення Конституції України – «заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення» (Рішення Конституційного Суду № 4-рп/2001 від 19.04.2001). Хоча в тій же резолютивній частині цього тлумачення сказано, що лише Верховна Рада може визначити конкретні строки завчасного сповіщення.

ЩО? В Україні не існує законодавчо встановлених вимог щодо змісту повідомлення про намір провести мирне зібрання. Але виходячи суто з практичної доцільності, в повідомленні варто зазначити наступну інформацію:

1. Найменування адресата, якщо повідомлення письмове (можна просто назву органу влади або посаду його керівника без імені).
2. Календарну дату, час початку і орієнтовний час завершення мирного зібрання.
3. Очікувану кількість учасників і коротку інформацію про суть зібрання (ця інформація може знадобитися поліції, щоб визначити, чи можуть на зібрання напасти його супротивники, і скільки потрібно поліцейських для його охорони).
4. Чи заплановане під час зібрання перекриття руху транспорту, де, в якому обсязі і на який час.

5. Прохання попередньо зустрітися з адресатом для обговорення питань захисту мирного зібрання і його учасників (за потребою).

6. Ім'я і номер телефону організатора зібрання (щоб поліція могла переговорити щодо нюансів охорони зібрання та впевнитись, що правопорушення не плануються).

7. Адресу для електронного чи паперового листування (щоб запросили в суд організаторів зібрання, якщо влада вбачатиме підстави для обмеження свободи зібрань).

Існує хибна точка зору, що організатор у своєму повідомленні відповідно до норм Закону «Про звернення громадян» зобов'язаний зазначити місце свого проживання, що повідомлення має бути написано саме дієздатною людиною, обов'язково ним підписане і має обов'язково містити дату відправлення, а також інформацію про суть мирного зібрання, і бути переданим тією ж людиною, яка його і підписувала. Але насправді повідомлення про намір провести мирне зібрання, яке надсилається відповідним органам влади, не підпадає під жодне з визначень цього Закону «Про звернення громадян». Таке повідомлення не є ані пропозицією (ч. 2 ст. 3), ані скаргою (ч. 4 ст. 3), ані проханням (ч. 2 ст. 3). Тому жодні вимоги Закону «Про звернення громадян» до форми, змісту та способу відправлення звернень громадян не розповсюджуються на повідомлення про мирні зібрання.

Відомості про адресу, місце проживання та перебування особи є конфіденційною інформацією (Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012). Обов'язку додавати цю інформацію до власне повідомлення про намір провести мирне зібрання немає. Водночас її розголошення може бути небезпечним, бо інформацію можуть передати супротивникам зібрання. Тож замість домашньої адреси варто вказати, наприклад, номер та адресу орендованої в поштовому відділенні абонементської поштової скриньки. У відділеннях «Укрпошти» є також послуга виступати в ролі адресата ваших листів.

Разом з тим, якщо повідомлення буде містити прохання,

наприклад, про забезпечення безпеки мирного зібрання, то норми Закону «Про звернення громадян» будуть розповсюджені на неї як на заяву (клопотання).

Варто також пам'ятати, що жоден орган влади, крім парламенту, не має повноважень регулювати вимоги до змісту таких повідомлень, а також їхньої форми та способу передачі. Верховна Рада не делегувала ці повноваження і будь-яким іншим органам влади.

ЯК? Законодавчо встановлених вимог щодо способу та форми передачі повідомлення також не існує. На практиці про наміри провести мирні зібрання люди зазвичай повідомляють у способи, які умовно можна розділити на:

- особисті способи передачі повідомлень;
- способи передачі через статусного посередника, якому неможливо відмовити (за допомогою послуг підприємств «Укрпошта», «Нова пошта», «Ін-Тайм», «Міст Експрес», Postman, «Укркур'єр», «Укртелеком» тощо з пересилання інформації).

Практика свідчить, що **повідомляти краще в письмовій формі**. А процес повідомлення в усній формі, наприклад, можна фіксувати на відео. Хоча це й не обов'язково.

 Приклад:

Одна з мусульманських спільнот в Україні повідомляє про свої релігійні мирні зібрання за допомогою телефонного зв'язку.

Варто пам'ятати про такі способи повідомлень (цей список не вичерпний):

1. Письмово, на офіційну електронну пошту органу влади.
2. За допомогою соціальних мереж Інтернету (наприклад, запросити представників влади на event запланованого зібрання у Facebook).
3. За допомогою електронної форми на офіційному веб-сайті органу влади (такі електронні форми зазвичай спонукають оформити повідомлення в відповідності до вимог статті 5 Закону «Про звернення громадян»).

4. Особисто, письмово у паперовому вигляді.
5. Особисто, усно в телефонній розмові.
6. Кур'єрською поштою.
7. Рекомендованим паперовим листом з описом вкладеного і повідомленням про вручення (за допомогою послуг «Укрпошти»).
8. Оформленим на сайті «Укрпошти» електронним повідомленням, що вручається адресату на паперовому носії (<http://perekaz.ukrposhta.com/message1.php>).
9. Факсом.

Приклад:

Серед молоді тепер набуває популярності спосіб повідомлення на відповідні електронні пошти органів влади. А Платформа ТЮ в Маріуполі часто просто створює івент у фейсбуці, звідки про заходи вчасно дізнаються міськрада та поліція.

Якщо передаєте паперове повідомлення особисто, то варто його офіційно зареєструвати в органі влади і забрати з собою другий екземпляр повідомлення, на якому чиновники мають позначити дату отримання і вхідний реєстраційний номер документа. Слід також зберегти документи, які свідчать про доставку листа та опис вкладеного в конверт. А також – фіскальні чеки, які свідчать про точний час, не пізніше якого було здійснена поштова операція. Всі ці **документи можуть допомогти встановити діалог з поліцією** безпосередньо під час мирного зібрання. Але про це читайте у наступному розділі.

Влада також не має права відмовитись приймати повідомлення про намір провести мирне зібрання, «оформлене без дотримання вимог» чи з будь-якої іншої причини. Законних вимог на цю тему сьогодні просто не існує. А органи державної влади та місцевого самоврядування і їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції). Загалом, у наш час

майже неможливо фізично не прийняти таке повідомлення. Хіба замкнути будівлю відповідного органу влади і не приймати жодних телефонних дзвінків, а також витерти адреси електронної пошти з офіційного сайту. Бо будь-яка усна чи письмова відмова приймати повідомлення у відповідь на саме повідомлення є одночасно підтвердженням, що повідомлення було почуто чи прочитане.

2.3. СПІЛКУВАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Цей розділ акцентує увагу на взаємодії з поліцією. Про взаємодію ж, наприклад, з військовослужбовцями Національної гвардії України – військового формування з правоохоронними функціями – слід поки запам'ятати лише те, що їхні повноваження майже такі ж, як і в працівників поліції, якщо вони залучені до виконання завдань з охорони громадського порядку (п. 1 ч. 1 ст. 13 Закону «Про Національну гвардію України»). Проте з такою відмінністю – нацгвардійці сьогодні не мають права складати протоколи про адміністративні правопорушення (ст. 255 КУпАП).

Отже під час мирних зібрань від їх учасників **у переважній більшості випадків поліція просто хоче дізнатись, чи учасники повідомили владу про намір провести захід**. І хоча обов'язок повідомляти про це органи місцевого самоврядування або виконавчої влади (ч. 1 ст. 39 Конституції) насправді не є імперативним (що буде докладніше пояснено в пам'ятках в кінці цієї книжки), все ж рекомендується це зробити. Це допоможе **встановити діалог з поліцією** під час мирного зібрання. А ще допоможе **чемне спілкування**.

Тепер коротко пробіжимося по основній інформації про те, що поліція має і не має права робити.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ МАЄ ПРАВО:

- *вимагати подивитися документи, що посвідчують вашу особу, але не свавільно, а у низці визначених випадків*

(ст. 32 Закону «Про Національну поліцію»). Водночас відсутність документів, що посвідчують особу, може бути підставою для затримання в Донецькій та Луганській областях, на державному кордоні, прикордонних територіях, районах проведення антитерористичних операцій. Задля налагодження діалогу рекомендується **мати під час мирного зібрання при собі паспорт і не приховувати його від правоохоронців**;

- **забороняти або обмежувати доступ до певних територій чи об'єктів у низці визначених випадків (ст. 36 Закону «Про національну поліцію»), якщо такі дії при цьому не будуть незаконним перешкоджанням проведенню мирних зібрань.** Наприклад, це можна спостерігати, коли поліція дещо розводять в просторі учасників різних зібрань, щоб запобігти вчиненню правопорушень з боку агресивних політичних чи ідеологічних супротивників. Або поліція може таким чином обмежувати свободу пересування під час аварій та інших надзвичайних ситуацій. Причому таке обмеження має негайно припинятись, якщо необхідність в цьому зникає (ч. 6 ст. 37 Закону «Про національну поліцію»);
- **проводити обшук, огляд і поверхневу перевірку речей (ст. ст. 234–237 КПК, ст. 264 КУпАП, ст. 34 «Про Національну поліцію»).** Тому ви маєте знати різницю між цими процедурами, щоб не допустити незаконного обшуку. Наприклад, огляд і обшук мають відбуватися в присутності понятих або вашого адвоката чи представника;
- **затримати правопорушника під час або після вчинення ним адміністративного правопорушення (ст. 260 КУпАП), а також під час замаху або після вчинення кримінального правопорушення (ст.ст. 207, 208 КПК), в тому числі з застосуванням сили у визначених законом випадках (ст.ст. 42–46 Закону «Про Національну поліцію»), які пов'язані з насильницькими діями або реальними загрозами з боку правопорушників. У разі неможливості уникнути застосування сили поліцейські заходи примусу мають бути законними і пропорційними (ст. 29 «Про Національну поліцію»), а застосована поліцією сила має зводити**

до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. В затверджених наказом Голови Національної поліції від 01.12.2019 Стандартних операційних процедурах щодо забезпечення публічної безпеки і порядку органами та підрозділами Національної поліції України у зв'язку з проведенням масових заходів (далі – СОП) сказано, що **будь-яке застосування сили завжди має бути винятком, а не нормою поліцейської діяльності**, та в будь-якому контексті повинно бути мінімально необхідним для відновлення публічної безпеки і порядку (ч. 7. 5 СОП);

- проводити дії, спрямовані на примусове виконання рішення суду про обмеження (заборону) свободи мирних зібрань щодо місця чи часу їх проведення тощо, якщо поліція була залучена державними виконавцями органів державної виконавчої служби до проведення таких дій (ч. 2 ст. 14, п. 15 ч. 3, ч. 4 ст. 18 Закону «Про виконавче провадження»). Причому такі поліцейські дії мають відбуватися в рамках захисту життя та здоров'я державного виконавця та для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання такого судового рішення (п. 27 ч. 1 ст. 23 Закону «Про Національну поліцію»);
- **затримати людину за умисне невиконання рішення суду про обмеження свободи зібрань (ст. 382 ККУ).** Водночас поліцейському варто усвідомлювати, що **незаконними та неправосудними є так звані автоматичні судові заборони будь-кому мирно збиратися: суд зобов'язаний залишити без руху позовну заяву з позовними вимогами щодо невизначеного та необмеженого кола суб'єктів (ч. 5 ст. 160, ч. 3 ст. 280 КАСУ), а рішення суду має стосуватися лише конкретних фізичних чи юридичних осіб (ч. 5 ст. 246 КАСУ).**

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ НЕ МАЄ ПРАВА:

- **здійснювати силові розгони мирних зібрань та інше невивіркове застосування насильства – правоохоронці мають право реагувати лише на конкретних правопорушників.** Чинне законодавство України таких дій не

дозволяє. Вони підпадають під кваліфікацію низки статей Кримінального кодексу;

- **перебирати на себе повноваження суду забороняти мирне зібрання** (ч. 2 ст. 39 Конституції). Такі дії мають бути кваліфіковані за ст. 340 ККУ – незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;
- **власноруч під час поверхневої перевірки чіпати вміст ваших особистих речей** крім зовнішньої поверхні вбрання (ч. 1 і ч. 5 ст. 34 Закону «Про Національну поліцію»), а також **проводити незаконний обшук**, тобто в порушення встановлених законодавством процедур;
- **приховувати своє прізвище, посаду, спеціальне звання**, а також інформацію зі свого службового посвідчення, яке ви вимагаєте в нього пред'явити (ч. 3 ст. 18 Закону «Про Національну поліцію»). Поліцейському також **заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак**, а також **будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню її за допомогою технічних засобів**. Можливий виняток з цього правила – якщо поліцейський проводить негласну слідчу (розшукову) дію. В поліцейських-спецпризначенців номер нагрудного знаку має бути додатково зазначений на однострої і шоломі, крім випадків, коли поліцейські виконують завдання в режимі секретності (ч. 3 ст. 20 Закону «Про Національну поліцію»). Але запам'ятай: **охорона правопорядку під час мирних зібрань, а також затримання людей не має бути завданням в режимі секретності!**
- **виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази** (ч. 1 ст. 60 Конституції, ч. 2 ст. 8 «Про Національну поліцію»). За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність (ч. 2 ст. 60 Конституції). До того ж, **будь-які накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України** (ч. 3 ст. 8 «Про Національну поліцію»);

- використовувати службові повноваження у політичних цілях, а також провадити політичну діяльність в органах і підрозділах поліції, допускати в своїй діяльності будь-які привілеї чи обмеження за ознаками політичних переконань (ч. 5 ст. 7, ч. 3 і ч. 4 ст. 10 Закону «Про Національну поліцію»). Політична доцільність не може бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України (ч. 3 ст. 8 Закону «Про Національну поліцію»). Поліція зобов'язана забезпечувати захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності, і має бути незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань (ч. 1 і ч. 2 ст. 10 Закону «Про Національну поліцію»). Поліцейський не може бути членом політичної партії (ч. 4 ст. 61 Закону «Про Національну поліцію»);
- не виконувати свої службові обов'язки або виконувати їх неналежним чином. За певних наслідків такі дії мають бути кваліфіковані за 367 ККУ як службова недбалість.
- не надавати допомогу або завідомо залишати без допомоги людей, які перебувають у небезпечному для життя стані. За такі дії також передбачена кримінальна відповідальність (ст.ст. 135–136 ККУ).

Список цих «можна» і «не можна» насправді можна продовжувати. Докладніше про якісь нюанси – у пам'ятках наступних розділів книги.

Запам'ятайте: Присутність великої кількості учасників на мирному зібранні, а також **фіксація подій на відео** є основними запобіжниками від можливих протизаконних дій та хамської поведінки з боку правоохоронців. Законодавство України не забороняє фіксувати дії поліції на відео (ст. 34 Конституції, ст. 9 Закону «Про Національну поліцію»).

Приклад:

Присутність журналістів з відеокамерами або фільмування подій на телефони часто стримують державних силовиків від насильства. А отримані відеоматеріали потім стають основою для судових

процесів над силовиками, навіть якщо вони всіляко приховували свої обличчя та знаки розрізнення, як під час Революції Гідності. В наш час відео, яке чітко фіксує кримінальний злочин правоохоронця, та за допомогою якого можна ідентифікувати його особу, часто гарантує його звільнення з правоохоронних органів і навіть засудження до ув'язнення.

Варто також наголосити, що в таких вітчизняних поліцейських документах, як Концепція запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ від 23.08.2018) та в вищезгаданих СОП, *декларується відхід від «більш характерної для держав з тоталітарним режимом влади» політики здійснення контролю з боку поліції до політики надання послуг (сприяння) з забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів у публічних місцях. А директивою і основою для охорони мирних зібрань має бути підтримка миру, яку рекомендується забезпечувати, зокрема, шляхами активного діалогу та співпраці з організаторами та учасниками зібрань, а також мінімізації фізичного контакту між ними та поліцією задля мінімізації конфліктів.*

3 ПАМ'ЯТКИ ДЛЯ СКЛАДНІШИХ СИТУАЦІЙ

А. ПРО «НЕСАНКЦІОНОВАНІСТЬ»

Чули щось про «несанкціоновані», «недозволені», «непогоджені», «незаконні» мирні зібрання від влади або в ЗМІ? Така лексика притаманна російському інформаційному простору та російському і радянському законодавству. Проте якщо мова про сучасну Україну, то вживати ці слова – неправильно.

Термін «санкція» походить від латинської *sanctio* – освячення, і в цьому випадку вживається у значенні слова «дозвіл». Отримувати дозвіл на проведення мітингів від влади потрібно було, зокрема, в Російській Імперії та СРСР, де за недозволені владою мітинги була передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. В частині пострадянських країн, зокрема в Росії, після розвалу Союзу зберігся репресивний характер законодавства в цій сфері. Замість терміну «дозвіл» в Росії використовується термін «погодження», який фактично означає те саме, що підтверджує навіть президент Росії⁴. В тому ж контексті це слово вжите і в документах окупаційної влади на окупованих українських територіях, де де-факто також діє репресивне законодавство проти свободи зібрань.

Так званий дозвільний порядок проведення мирних зібрань також діє в багатьох інших країнах світу, включно з багатьма країнами Європи та США. Проте, на відміну від пострадянських країн, там такі дозволи майже завжди надаються.

А в сучасній Україні в рамках «звичайного» правового режиму діє повідомчий порядок проведення зібрань: дозвіл не

---

⁴ Зокрема в інтерв'ю «Володимир Путін: даю вам чесне партійне слово» Андрія Колеснікова з газети «Коммерсантъ» № 158 від 30 серпня 2010 року - <https://www.kommersant.ru/doc/1495411>

потрібен – достатньо завчасно сповістити владу про намір провести захід (ч. 1 ст. 39 Конституції). Мітинги в рамках «звичайного» правового режиму в Україні бувають лише необмежені, або ж обмежені в судовому порядку (ч. 2 ст. 39 Конституції, ч. 1 ст. 280 Кодексу адміністративного судочинства). Законодавство України не визначає таких понять як «санкціонований» або «несанкціонований» мітинг, тобто дозволений або недозволений. Не мають юридичного змісту в цьому контексті також слова «непогоджені», «незаконні» та «недозволені». Тому посадові особи органів місцевого самоврядування та державної влади не мають права навіть вживати ці слова щодо мирних зібрань, бо зобов'язані діяти лише на підставі Конституції та законів України (ч. 2 ст. 19 Конституції).

Отже, в законодавстві України вже немає дозвільного порядку проведення мирних зібрань, крім як у випадку воєнного чи надзвичайного стану. Проте в українських нормативно-правових актах все ж лишилися деякі радянські і навіть неконституційні рудименти, які народні депутати різних скликань Верховної Ради чомусь не квапляться прибирати. Через це, а також низький рівень правової освіти та правосвідомості, деякі представники влади досі вважають, буцім словосполучення «несанкціонований мітинг» має сенс.

Мова, перш за все, про статтю 185-1 «Порушення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» з Кодексу України про адміністративні правопорушення⁵, яка перекочувала з відповідного Кодексу Української РСР, і використовувалась в радянські часи для боротьби з національно-визвольним рухом. Стаття має бланкетний характер, тобто закріплює лише загальні ознаки правил поведінки, для встановлення ознак яких слід звертатися до норм іншого нормативного акту. Проте сьогодні – у вже незалежній Україні – стаття 185-1 відсилає до неіснуючого законодавчого акту українського парламенту. Тому Європейський суд з прав людини в рішеннях

---

⁵ Введена указом Президії Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки 3 серпня 1988 року в рамках боротьби з антирадянськими «несанкціонованими мітингами».

у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України» постановив, що притягнення до адміністративної відповідальності за цією статтею в Україні сьогодні є порушенням статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Ніякого покарання без закону).

Тепер словосполучення «несанкціонований мітинг» помилково вживають здебільшого у випадках, коли організатори мирного зібрання заздалегідь не повідомили про намір його провести відповідні органи влади. Тоді ж зазвичай працює й хибна практика застосування статті 185-1.

В. ПРО МИРНИЙ ХАРАКТЕР

Керівні принципи Бюро з демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ та Венеціанської комісії Ради Європи зі свободи мирних зібрань радять визначати зібрання як мирне, якщо його організатори мають мирні наміри, а саме зібрання має ненасильницький характер (§ 1.3).

Це визначення одразу народжує питання про критерії мирності намірів та дій організаторів та учасників зібрання. І Керівні принципи та рішення Європейського суду з прав людини окреслюють деякі їхні важливі орієнтири. Наприклад, мирною має вважатися поведінка, яка дратує, ображає і заважає іншим (§ 1.3, 26). Або що насильницькі дії невеликої групи протестувальників не мають автоматично скасовувати мирного характеру зібрання в цілому, та не мають позбавляти права брати участь в мирному зібранні кожного конкретного його мирного учасника (§ 25, 26).

Що вважати насильством? У контексті мирних зібрань зазвичай мається на увазі фізичне насильство над живими істотами та чужим майном.

Скільки має бути немирних протестувальників, щоб зібрання перестало вважатися мирним? Чинне законодавство України не дає відповіді на це питання. Та й чи варто на нього відповідати?

Українське законодавство й без того має формулювання для зловживань. Приміром, хоча норм про силові розгони

мирних зібрань та інше невідповідне застосування насильства не існує, проте Кримінальний кодекс історично містить статті 293 та 294 про групове порушення громадського порядку та масові заворушення. Статті визначають покарання за організацію та активну участь у зазначених діях, якщо ці дії відповідно призвели до «грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації» або супроводжувалися «насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя». Причому самих визначень «групового порушення громадського порядку» та «масового заворушення» в українському законодавстві немає. Тобто мирного протестувальника можуть затримати й судити за «активну участь» у невизначених явищах, що призвели або супроводжувалися більш конкретними діями, які конкретно цей мирний протестувальник міг і не вчиняти. Абсурд? Так. Але час від часу ці статті дійсно застосовуються проти просто «всіх, кого зловили».

Ще одне цікаве питання стосується сумісності зброї з мирними зібраннями. Конституція каже, що ми маємо право «збиратися мирно, без зброї» (ч. 1 ст. 39). Тобто зі статті про свободу мирних зібрань випливає, що однією з основних ознак мирного характеру зібрань є відсутність зброї в їх учасників. Чи означає це, що зібрання зі зброєю – автоматично немирне? А от невідомо. Бо національне законодавство не містить визначення терміну «мирне зібрання». І чи означає, що перебувати на мирному зібранні зі зброєю – автоматично протизаконно? Загалом – ні. Бо, наприклад, поліція там може бути присутня зі зброєю (хоча вони й не учасники самого заходу). Бували також випадки, коли озброєні військові самі були учасниками мирних зібрань. Тобто подібні речі визначаються законами і підзаконними актами. А загальний принцип регулювання цієї сфери сьогодні в Україні наступний: правила носіння зброї, а також критерії того, що вважати зброєю, під час мирних зібрань такі ж, як і не під час мирних зібрань.

С. ПРО ЗМІСТ ГАСЕЛ, ПРОМОВ, НАПИСІВ НА ПЛАКАТАХ

Свобода зібрань тісно пов'язана зі свободою вираження поглядів, оскільки друга зазвичай є засобом реалізації першої. Тому, коли говорять про непрямі обмеження свободи мирних зібрань, то часто мають на увазі обмеження свободи вираження поглядів.

Суд не є обов'язковим державним органом, який за умов «звичайного» правового режиму може обмежувати свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, свободу літературної та художньої творчості (ст.ст. 34, 54 Конституції). Свобода вираження поглядів може бути обмежена законом «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (ч. 3 ст. 34 Конституції).

Тобто свобода слова не абсолютна. Наприклад, в законодавстві про вибори можуть міститися обмеження на зміст агітації та контрагітації.

Приклад:

Під час президентських та парламентських виборів 2019 року поліція затримувала, в тому числі з застосуванням сили, молодь, яка агітувала проти Володимира Зеленського та «Слуги Народу», звинувачуючи її в проведенні агітації поза встановленими законом строками чи в заборонених законом місцях, у порушенні правил благоустрою населених пунктів, а також з листівками та наліпками, які не містили інформації про тираж, відповідальних за випуск та друкарську

установу. Суди виправдали активістів в частині випадків. Проте загалом дії правоохоронців виглядали непропорційно та несправедливо, оскільки в той же час на національних телевізійних каналах країни агітація та контрагітація велись безконтрольно, в тому числі самими кандидатами.

Тому перед тим як, наприклад, вигадувати гасло для плакату, варто ознайомитись з деякими статтями Кодексу про адмінправопорушення та Кримінального та Виборчого кодексів. Бо поліцейський може виписати адмінпротокол або навіть затримати, якщо трактує напис на плакаті, наприклад, як:

- нецензурну лайку;
- заклики до вчинення терористичного акту;
- заклики з метою зменшення території України;
- заклики до геноциду, погромів, підпалів, знищення майна, насильницького виселення громадян;
- певні гасла комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів, а також заперечення злочинного характеру цих режимів;
- наругу над державними символами України;
- заклики з метою розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, заклики до прямого чи непрямого обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, статі, інвалідності або іншими ознаками;
- заклики до жорстокого поводження з тваринами;
- заклики до агресивної війни та до розв'язування воєнного конфлікту;
- заклики до захоплення будівель чи споруд;
- заклики до насильницького захоплення державної влади, насильницької зміни чи насильницького повалення конституційного ладу;
- наруга над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави;
- заклики з метою приниження національної честі та

гідності або з метою образити почуття громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, заклики до прямого чи непрямого обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, а також за мовними ознаками;

- погрози вбивством, якщо є реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.

Деякі з цих формулювань – занадто широкі для трактування. Деякі – застарілі, бо не змінювалися впродовж багатьох десятиліть. Деякі статті фактично не застосовуються, бо не відповідають загальним суспільно-політичним реаліям.

Загалом це питання є частиною іншої дискусії про межі для свободи слова в суспільстві і державі.

Варто додати, що іноді правоохоронці без жодних на те законних підстав вбачають у змістах гасел і малюнків порушення «порядку організації і проведення» мирних зібрань.

Приклад:

В 2018 році співорганізаторку «Маршу за права жінок» Олену Шевченко судили за статтею 185-1 КУпАП через плакат художниці Дани Рвани, який Олена не створювала й не тримала під час мітингу. Проте поліція вважала, буцім Олена «повинна була передбачити, що зміст плаката може образити пересічних громадян». Під час судового засідання також звучав аргумент, буцім малюнок на плакаті є наругою над державним символом (ст. 338 ККУ). Та Олена пояснила інше трактування малюнку. Суд не побачив у діях співорганізаторки мирного зібрання складу адміністративного правопорушення.

Д. ПРО СТИХІЙНІ (СПОНТАННІ) МИРНІ ЗІБРАННЯ

Стихійні (або спонтанні) мирні зібрання є поширеним світовим, європейським та українським явищем. Найхарактерніші причини зібрань без повідомлень в Україні – раптові події, після яких одразу починається протест, а також відсутність бажання повідомляти владу чи взагалі бачити на своєму мирному зібранні поліцію. Трапляються й випадки, коли учасники зібрань проводять свій захід вперше і просто не знають норму про повідомлення зі статті 39 Конституції. Причиною також може бути своєрідний протест проти забюрократизованих і в чомусь архаїчних процедур повідомлення, які іноді встановлюють місцеві органи влади своїми підзаконними актами.

Свідома відмова повідомляти про намір проводити мирне зібрання буває також реакцією на обставини, коли посадовці місцевої влади або поліції є супротивниками проведення цього мирного зібрання і можуть чинити перепони його проведенню. Наприклад, якщо ці посадовці мають інакші політичні погляди.

Спричинені ж раптовими подіями зібрання виникають як швидка реакція на поширену інформацію про якусь конкретну подію. Кількість учасників таких зібрань може зростати за рахунок різних форм миттєвої комунікації (телефонні дзвінки, sms, усні чутки, Інтернет і т. д.). У вищезгаданих Керівних принципах зі свободи мирних зібрань сказано, що саму по собі таку комунікацію не слід інтерпретувати як доказ попередньої організації мирного зібрання (§ 127).

Міжнародне право в галузі прав людини не вимагає, щоб в національному законодавстві містилася вимога подання попереднього повідомлення про мирні зібрання. В Керівних принципах зі свободи мирних зібрань сказано, що стихійні мирні зібрання слід вважати законними та розглядати як очікувану ознаку здорової демократії (§ 128). Влада, за умови збереження мирного характеру стихійного зібрання, повинна завжди сприяти його проведенню і забезпечувати його

захист (§ 4.2), навіть якщо в національному законодавстві країни відсутнє відповідний виняток із правил подачі повідомлень (§ 131).

Українська Конституція не містить норм з прямими гарантіями проведення мирних зібрань, що проводяться без адресованих відповідним органам влади попередніх повідомлень про наміри їх провести. Це пояснюється тим, що в 1996 році, коли Конституція ухвалювалась, в українському суспільстві і політикумі був інший дискурс на тему мирних зібрань. Проте відсутність прямих конституційних гарантій зовсім не означає, буцім зібрання без повідомлень є незаконними, або органи державної влади та місцевого самоврядування мають припиняти їх проведення чи відмовлятися від захисту їх учасників. Верховна Рада у своїй заяві у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності декларує, що право висловлювати свою думку та безпека учасників спонтанних мирних зібрань мають бути захищені державою.

Водночас аргументація на захист спонтанних зібрань зазвичай заскладна як для середньостатистичного поліцейського, так і для середньостатистичного протестувальника, коли він змушений захищати своє право в суді.

Існує хибна точка зору, що словосполучення «за умови обов'язкового завчасного сповіщення» з мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду 2001 року (Рішення Конституційного Суду № 4-рп/2001 від 19.04.2001) є офіційним тлумаченням частини першої статті 39 Конституції про завчасне сповіщення органів влади. Проте Закон «Про Конституційний Суд України» стверджує, що не мотивувальна, а резолютивна частина Рішення може містити таке тлумачення.

Закріплений статтею 39 Конституції обов'язок сповіщати (повідомляти) відповідні органи місцевого самоврядування або виконавчої влади про намір провести мирне зібрання не є імперативним. А право на мирні зібрання без повідомлень впливає з комплексного аналізу норм Конституції та законів України:

1. Неповідомлення не може бути підставою для заборони за умов «звичайного» правового режиму. Конституція передбачає, що обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлювати лише суд через перелік підстав (ч. 2 ст. 39 Конституції), крім умов надзвичайного або воєнного стану, коли можуть діяти інші способи та підстави обмежень свободи зібрань (ч. 2 ст. 64 Конституції). Перелік підстав для обмеження права проводити мирні зібрання (ч. 2 ст. 39 Конституції) не містить такої підстави як «відсутність завчасного сповіщення». Тобто відсутність повідомлення про намір провести мирне зібрання не може бути підставою для заборони або іншого обмеження мирного зібрання за умов відсутності правових режимів надзвичайного або воєнного стану.

2. Принцип «Дозволено все, що не заборонено». Частина 1 статті 22 Конституції визначає, що права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Тобто людям і громадянам в сфері прав і свобод дозволено все, що прямо не заборонене Конституцією та законодавчими актами Верховної Ради України (ст. 75, п.п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції). Конституція, як вже було сказано вище, зібрання без повідомлень не забороняє. А додаткові способи та підстави обмеження свободи зібрань встановлені лише спеціальними законами «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану». Тобто відсутність повідомлення про намір провести мирне зібрання не позбавляє людей права проводити зібрання за умов відсутності правових режимів надзвичайного або воєнного стану.

3. Принцип «Ніякого покарання без закону». Ч.2 ст.58 Конституції визначає, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. За правовою позицією Конституційного Суду затримання людини у будь-якому разі не може бути визнане обґрунтованим, якщо діяння, які інкримінуються затриманому, на час їх вчинення не могли розцінюватися або не визнавалися законом як правопорушення (Рішення

Конституційного Суду № 17-рп/2010). В Україні немає адміністративної та кримінальної відповідальності за неподання завчасного сповіщення про намір провести мирне зібрання. У сформульованій в радянські часи статті 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яку часом досі застосовує українська поліція, не йдеться про неповідомлення, а лише про «порядок організації або проведення» мирних зібрань. Що вважати цим «порядком», Верховна Рада України не визначила. Норма ж про завчасне сповіщення органів влади про намір провести мирне зібрання з частини 1 статті 39 Конституції таким «порядком» не є, бо не є достатньо чіткою через інші вищезгадані норми Конституції (ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 22, ч. 2 ст. 58), з яких можуть випливати винятки з норми про повідомлення, та через відсутність заборон і санкцій за неповідомлення.

Варто ще раз повторити, що Європейський суд з прав людини в своїх рішеннях у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України» постановляє, що притягнення до адміністративної відповідальності за «порушення порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» – тобто за правопорушення, передбачене вищезгаданою статтею 185-1 Кодексу про адмін-правопорушення – в Україні сьогодні є порушенням статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Ніякого покарання без закону). З огляду на це та все вищесказане, затримання за «несанкціоновані» акції можна вважати кримінальним злочином з боку поліції – незаконним перешкоджанням проведенню мирних зібрань (ст. 340 ККУ).

ПРО «ОДИНОЧНІ ПІКЕТИ»

Керівні принципи Бюро з демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ та Венеціанської комісії Ради Європи зі свободи мирних зібрань пропонують таке визначення зібрання, яке вимагає присутності більше однієї людини (§ 1.2). Тобто самотній протестувальник – це все ж не зібрання.

Національне українське законодавство станом на сьогодні не визначає поняття «мирні зібрання», «збори», «мітинги», «походи» і «демонстрації». Тобто, зокрема, не визначає, починаючи з якої кількості людей їх акцію слід називати тим чи іншим словом. Тому якщо мирний публічний протест, учасником якого є одна людина, – не зібрання, то можливо він все ж таки – мітинг. Бо визначення «мітинг» в законодавстві теж немає.

Що краще чим називати? Все залежить від того, які звички у поліції вашого населеного пункту, і як ви просвітницьким шляхом впливаєте на зміни цих звичок. У деяких населених пунктах поліція зазвичай не підходить до самотньої людини з плакатом, бо не бачить в ній будь-якої, навіть теоретичної, загрози. Проте там, де поліція звикла питати про наявність завчасного повідомлення про намір провести мітинг, ви мусите обирати: все ж повідомити про цей намір як про «зібрання» або «мітинг», або не повідомляти й потім сперечатися.

Якщо оберете сперечатися, то вам знадобляться не лише вищезгадані аргументи про стихійні (спонтанні) зібрання. Але й розуміння того, що футболка з політичним гаслом – ваш одяг, а транспарант з гаслом – таке ж приватне майно, як і, наприклад, ваша гітара. З гітарою і в футболці ви ж вільні у пересуванні, правда?

Словосполучення «одиначний пікет» в українському законодавстві взагалі відсутнє. Це термін російського законодавства, де право на протест настільки забюрократизоване, що навіть такий пікет провести непросто. Українські правозахисники радять це словосполучення не використовувати, бо якщо воно стане загальноживаним, то в Верховній Раді хтось потім захоче його законодавчо визначити і скопіювати російські репресивні практики.

Ф. ПРО СТРАЙКИ ТА РЕЛІГІЙНІ ЗІБРАННЯ

Страйк – це колективне припинення роботи найманими працівниками на знак протесту. Тому страйк може відбуватися як у формі мирних зібрань, так і ні.

Суд не є обов'язковим державним органом, який за умов «звичайного» правового режиму може обмежувати право на страйк. Це право може бути обмежене законом «з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей» (ч. 2, ч. 4 ст. 44 Конституції).

Суть державного регулювання страйків мала полягати в тому, щоб держава гарантувала страйкарям збереження робочого місця. Проте право на страйк з 1998 року було зарегульоване спеціальним законодавством настільки, що його дуже складно реалізувати легально. Тому наймані працівники часто трактують свої протести у позаробочий час як мирні зібрання, і таким чином виходять за межі дефініції страйку.

Релігійні зібрання, які проводяться як приватно, так і в публічних місцях, були прирівняні до мирних зібрань у мотиваційній частині Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2016 від 8 вересня 2016 року. Що своєю чергою відбулося вслід за практикою Європейського суду з прав людини.

Г. ПРО КОНЦЕРТИ, ВИСТАВИ Й ФЕСТИВАЛІ

Загальна суть цього питання вже висвітлена в розділі 2.1.D цієї книги про неконституційні норми підзаконних нормативно-правових актів. Та все ж є певна специфіка, яка додатково заплутує.

Як відрізнити вуличний масовий протест або протест у приміщенні від концерту, вистави й фестивалю⁶⁷?

Ніяк. Бо мирне зібрання може проходити в формі

концерту/фестивалю/вистави. А під час концерту / фестивалю / вистави можуть відбуватися характерні для публічного протесту чи агітаційного мітингу дії. До того ж, як не визначай усі ці явища в законодавстві, чітко розмежувати їх буде в принципі неможливо.

Щоправда, організатори, учасники та відвідувачі концертів/фестивалів/вистав здебільшого не асоціюють себе з мітингувальниками. Не асоціює їх так і влада, бо хоче впливати на характерні й специфічні елементи таких заходів: рівень шуму, під'єднання музичних колонок до електромереж населеного пункту, питання оподаткування продажу білетів і таке інше. Тому свого часу й створювалось інше нормативне регулювання, приправлене радянською звичкою контролювати зміст публічних проявів творчості людей.

Вже після здобуття незалежності України, в «мохнаті» часи президентства Леоніда Кучми і прем'єрства Віктора Януковича, було ухвалено декілька документів «низької конституційності», один з яких встановив дозвольний порядок організації та проведення концертів / фестивалів / вистав з десятиденним і місячним «дедлайном» подачі заявок відповідним органам влади. Причому проведення концертів / фестивалів / вистав без дозволів цих органів нібито не дозволяється. Також іноді організацію та проведення таких заходів в своїх підзаконних нормативно-правових актах регулюють місцева влада, її виконавчі органи чи окремі посадові особи.

Чи треба коритися дозвільному порядку й «дедлайнам» з таких документів? Якщо вважати концерти / фестивалі / вистави мирними зібраннями, то ні. Бо Верховна Рада України не встановила таких правил проведення мирних зібрань, і не делегувала це повноваження цим органам. А за умов відсутності дії правових режимів надзвичайного або воєнного стану, забороняти проводити мирні зібрання може лише суд.

---

⁶ Між іншим, під словосполученням «мирні зібрання» українське національне законодавство має на увазі не лише «збори, мітинги, походи, демонстрації тощо» (п. 4 ч. 5 ст. 46 Кодексу адміністративного судочинства), але й «збори, конференції, засідання, фестивалі тощо» (ч. 1 ст. 315 Цивільного кодексу).

Тож подібні вимоги до мирних зібрань, які проводяться в формі концертів / фестивалів / вистав можна ігнорувати.

Правда, влада все ж може регулювати, наприклад, правила торгівлі чи інші дії, які загалом можуть відбуватися як поза рамками мирних зібрань, так і в їхніх рамках. Досліджувати законність подібного регулювання потрібно окремо.

Варто додати пораду: якщо проводити концерти / фестивали / вистави безкоштовно для відвідувачів і не влаштовувати під час заходу торгівлю, то питань з боку влади може бути менше. Хоча порада ця й не означає, буцім хтось, окрім суду, має право забороняти мирні зібрання з комерційною діяльністю.

Н. ПРО БЕЗПЕКУ ВІД ОПОНЕНТІВ

Небезпеку для життя і здоров'я учасників мирного зібрання загалом можуть становити дії двох категорій людей:

- насильство з боку представників держави;
- насильство з боку інших людей.

Демократична держава має захищати свободу мирних зібрань, а також учасників зібрань від фізичного насильства з боку будь-яких нападників – політичних чи ідеологічних опонентів, або ж, наприклад, фінансових конкурентів. Тобто людей, яким конкретне мирне зібрання дуже не подобається або приносить матеріальні збитки. Проте в житті держав бувають кризи, коли в ролі нападника на мирні зібрання виступає сама держава. Її силовики тоді виходять за межі правового поля, або ж її закони вже давно не демократичні і просто почали масово застосовуватися для репресій проти протестувальників.

Загальне уявлення про те, як зберегти себе і близьких в «гарячих точках» сучасних повстань і революцій, можна отримати завдяки просвітницькому проекту DOCUMENT від правозахисників, юристів та документаторів злочинів⁷. А додаткову інформацію з питань, зокрема, фіксації побоїв, кримінального переслідування активістів, цифрової безпеки

та парамедицини можна дізнатися за допомогою онлайн-курсів⁸, додатків на телефон⁹ та чат-ботів¹⁰ правозахисних організацій, а також на практичних курсах з тактичної медицини. Корисні поради можна знайти і в матеріалах про безпеку журналістів¹¹.

⁷ Дивись плейліст «DOCUMENT: документирование преступлений правоохранительных органов» на YouTube-каналі «Асоціація УМДПЛ» - <https://bit.ly/39pg0H8>

⁸ Дивись онлайн-курс «Громадський активізм: без пошкоджень та проваджень» - <http://edu.umdpl.info>

⁹ Завантажте онлайн-додатки «Порадник «Поліція під контролем» - <http://policeundercontrol.org> та «Твоя безпека» - <https://activist-protection.umdpl.info>

¹⁰ Підпишись на чат-ботів в Telegram «Fight Back» - https://t.me/fight_back_bot, «Activist's advisor» - https://t.me/activistsAdvisor_bot, «Джрут 2.0. Перша допомога» - https://t.me/FastAid_bot

¹¹ Зокрема, читай посібники «Робота під PRESSом», «Журналіст і (не)безпека» та «ЗМІ та вибори» від ГО «Інститут масової інформації» та ГО «Детектор медіа» - <https://imi.org.ua/books>

Запам'ятай також

Заклинання № 6

За незаконне перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань, якщо така дія була вчинена із застосуванням фізичного насильства або службовою особою, передбачена кримінальна відповідальність (ст. 340 ККУ).

Коли ж у державі все більш-менш добре, а правоохоронці не політизовані й не заангажовані, то своєрідним опонентом на мітингу, звісно, може бути і поліцейський. Але лише якщо протестувальник порушив якісь вимоги законодавства, або ж поліцейський помилково вважає, буцім ці вимоги порушені. І якщо в державі чи конкретному її населеному пункті немає ганебної й злочинної поліцейської практики катувати чи мордувати людей, то за своє життя та здоров'я можна не турбуватися – навіть якщо вас доставили в поліцейський відділок. Інструкцію дій під час затримання включно з дещо складнішими випадками можна прочитати в наступному розділі пам'яток цієї книжки.

А зараз варто хоча б в загальних рисах поговорити про організацію захисту від нападів опонентів, які не є представниками держави. Загалом є два максимально логічних підходи до реалізації цієї задачі:

- або покладатися виключно на правоохоронців у забезпеченні безпеки під час мирного зібрання;
- або покладатися на власні сили й ресурси, якщо впевненості в правоохоронцях немає.

Правоохоронні органи мусять запобігати насильству або іншим протиправним діям під час мирних зібрань. Але для того, щоб їхня робота в цьому напрямку була максимально ефективною, за наявності загрози нападу опонентів на акцію, варто повідомити поліцію про намір провести мирне зібрання щонайменше за місяць, а краще більше, до початку його проведення. Причому варто, щоб таке повідомлення містило інформацію про загрозу, прохання захистити захід і його учасників, а також пропозицію зустрітися й домовитися про організацію безпеки заходу.

Задовго до початку мирного зібрання також варто провести зустріч із поліцією на тему організації охорони заходу. Добитися такої зустрічі можуть допомогти елементи цього

Заклинання № 7

! Поліція зобов'язана здійснювати своєчасне реагування на інформацію про будь-які події, які стосуються покладених на поліцію завдань, включно з інформацією про можливі кримінальні та адміністративні правопорушення, причому інформація ця може бути надана у вигляді не лише заяв, але й повідомлень (п. 5 ч. 1 ст. 23 Закону «Про Національну поліцію»). До того ж, якщо така заява чи повідомлення буде стосуватися подій, що загрожують особистій чи публічній безпеці, то будь-який поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місця перебування і часу доби в разі надходження до нього такої інформації зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, а також повідомити про це найближчий орган поліції (ч. 2 ст. 18 Закону «Про Національну поліцію»).

Поліція зобов'язана здійснювати діяльність у тісній співпраці та взаємодії з населенням та громадськими об'єднаннями задля задоволення їхніх потреб (ч. 1 ст. 11 Закону «Про Національну поліцію»). Така взаємодія має відбуватися шляхом підготовки та виконання спільних заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань, а співпраця між поліцією та громадськістю має бути спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних із здійсненням поліцейської діяльності, і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результативності та ефективності здійснення такої діяльності (ч. 1 і ч. 2 ст. 89 Закону «Про Національну поліцію»).

Поліція також повинна здійснювати свою діяльність

на засадах відкритості та прозорості, забезпечувати постійне інформування громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ч. 1 і ч. 2 ст. 9 Закону «Про Національну поліцію»). Керівники територіальних органів поліції зобов'язані систематично інформувати громадськість про стан правопорядку і заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень (ч. 2 ст. 88 Закону «Про Національну поліцію»).

Працівники поліції також мають здійснювати активну комунікацію з організаторами мирного зібрання та вести з ними діалог на постійній основі на стадії планування організації поліцейських заходів із забезпечення правопорядку під час майбутнього зібрання (з ч. 7.2 СОП), а також підтримувати взаємодію з організаторами мирного зібрання на рівні усіх керівників операції із забезпечення безпеки і порядку під час зібрання (з ч. 9.5 СОП). Після завершення мирного зібрання поліція має продовжувати спілкування з його організаторами «для узагальнення отриманого досвіду» (з 9.7 СОП). Причому ретельне вивчення і оцінка «історії попередніх подібних зібрань» дозволить максимально ефективно оцінити ризики і загрози, пов'язані з проведенням майбутніх мирних зібрань (з 9.3 СОП).

Допомога місцевої влади також буде потрібна, щоб забезпечити присутність бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги біля мирного зібрання. Тому варто повідомити їх про запланований захід також заздалегідь, зустрінися з відповідними посадовцями і нагадати їм про їхні обов'язки щодо медичної допомоги:

Заклинання № 8

Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації та їх посадові особи мають здійснювати

систему заходів з охорони здоров'я, а також реалізовувати державну політику в цій сфері в межах своїх повноважень, передбачених законодавством (п. 9 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 14 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я», п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону «Про місцеві державні адміністрації»). Зокрема, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад мають забезпечувати на відповідній території медичне обслуговування в межах повноважень щодо доступності і безоплатності (п.п. 1 п. б. ч. 1 ст. 32 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Органи місцевого самоврядування, обласні та Київська міська державні адміністрації у порядку та в межах повноважень, що визначені законом, мають здійснювати організацію та забезпечення функціонування системи екстреної медичної допомоги – центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділень екстреної (невідкладної) медичної допомоги, основним завданням яких є надання доступної, безоплатної, своєчасної та якісної екстреної медичної допомоги, а також медико-санітарний супровід масових заходів (ч. 1, п. 1 і п. 2 ч. 2, ч. 3 ст. 5 Закону «Про екстрену медичну допомогу»). Окремо ж обласні та Київська міська державні адміністрації мають повноваження формувати мережу пунктів постійного базування бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги та пунктів їх тимчасового перебування для забезпечення своєчасного надання допомоги, в тому числі під час проведення масових заходів, а також управляти центрами екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, які в свою чергу мають забезпечувати розрахунок необхідної кількості та планування місцезнаходження таких пунктів (п. 8 і п. 9 ч. 1 ст. 1, п. 8 ч. 3 ст. 6, п. 7 ч. 4 ст. 7, ч. 7 ст. 7 Закону «Про екстрену медичну допомогу»).

Військово-цивільні адміністрації Донецької та Луганської областей мають ті ж повноваження органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади (ч. 1 ст. 1, ч. 12 ст. 3 Закону «Про військово-цивільні адміністрації»).

Можна також запросити почергувати на мирному зібранні медиків з Міжнародного Комітету Червоного Хреста або парамедиків з відповідних українських організацій. Не зайвим буде пройти курси з надання медичної допомоги і комусь з команди організаторів заходу.

Варто також бути готовим до того, що одного повідомлення про намір провести зібрання може бути недостатньо для вчасної зустрічі для перемовин про організацію безпеки, бо місцева влада чи поліція може відкласти цей крок «у довгий ящик» і згадати про це незадовго до початку акції. Тому наполегливіше «стукайте» – і вам «відкриють». Добитися зустрічі можна на особистому прийомі потрібного посадовця, за допомогою статусних посередників, за допомогою додаткових запитів у відповідності до Закону «Про доступ до публічної інформації» або ж публічної критики з боку засобів масової інформації.

Про дії правоохоронців з захисту мирних зібрань й відповідні проблеми можна говорити довго¹². Головне, що слід запам'ятати для ефективних перемовин із владою перед заходом: правоохоронців має бути вдосталь і вони мають знати, що робити в тому чи іншому випадку. Причому під «вдосталь» мається на увазі значно більша їх кількість, ніж нападників. Одна з найважливіших тактик, яку потрібно, щоб знали правоохоронці, – це відома в світі поліцейська тактика створити бар'єр між натовпами протилежних поглядів (між зібранням і контрзібранням), достатній, щоб унеможливити або мінімізувати фізичний контакт їх учасників. З поліцією варто заздалегідь проговорити навіть нюанси виконання цієї дії відповідно до оцінки можливих ризиків.

¹² А можна ще й почитати про кращі світові практики того, як це має відбуватись, в Керівництві з прав людини і забезпечення правопорядку під час публічних зібрань Бюро з демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ - <https://www.osce.org/uk/odhr/375751>

Якщо ж прямо під час мирного зібрання поліція відмовляється захищати життя та здоров'я людей, відтіснити та затримувати нападників, то рідко коли вдається змусити правоохоронців працювати самою лише апеляцією до законодавства. Швидше допоможе присутність журналістів та страх подальшого скандалу. Проте як під час попередніх перемовин із керівництвом поліції, так і, наприклад, в судах після кепської роботи правоохоронців, вкупі з **Заклинанням № 1** точно буде корисним і

Заклинання № 9

Конституція України декларує, що життя і здоров'я, недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, держава гарантує конституційні права і свободи, головним її обов'язком є забезпечення прав і свобод людини, а гарантії цих прав і свобод визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3, ч. 2 ст. 22 Конституції). Держава має обов'язок захищати життя людини, а також зобов'язана гарантувати й забезпечувати право на життя кожної людини та право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ч. 1 і ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 50 Конституції). За умов відсутності воєнного або надзвичайного стану ці права не можуть бути обмежені, а посягання на них забороняються (ч. 1 ст. 37, ст. 64 Конституції). Верховна Рада України у своїй заяві у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності декларує, що безпека учасників мирних зібрань усіх видів і форм має бути захищена державою.

Виконавчі органи влади з правоохоронними функціями мають ті ж обов'язки, оскільки є виконавчою частиною державної влади в Україні (ст. 6 Конституції). А такий центральний орган виконавчої влади як поліція зобов'язаний служити суспільству шляхом забезпечення безперервного та цілодобового виконання таких своїх завдань, як охорона прав і свобод людини, протидія злочинності і підтримання публічної безпеки і порядку (ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 12 Закону «Про Національну поліцію»).

Кожен поліцейський зобов'язаний професійно виконувати свої службові обов'язки та уповноважений:

- своєчасно реагувати на повідомлення та заяви про події, кримінальні та адміністративні правопорушення;
- вживати у межах своєї компетенції заходів для усунення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень;
- здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;
- забезпечувати публічну безпеку і порядок на вулицях, площах, у парках, скверах та інших публічних місцях;
- забороняти чи в інший спосіб обмежувати доступ до певних територій, а також загалом свободу пересування людей у разі затримання людей відповідно до закону, та під час надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей;
- здійснювати контроль за дотриманням спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони;
- вилучати у людей зброю чи інші предмети, якими вони збираються завдати шкоду оточуючим, незалежно від того, чи заборонені ці зброя і предмети в обігу;
- вживати заходи, спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю людей і публічній безпеці, забезпечувати особисту безпеку людей, захищати їх від нападів, які загрожують їхньому життю чи здоров'ю;
- виявляти та припиняти кримінальні та адміністративні правопорушення, припиняти групові порушення громадського порядку чи масові заворушення;
- затримувати людей, які вчинили кримінальні та адміністративні правопорушення, а також під час замаху до вчинення кримінального правопорушення;
- надавати й вживати всіх можливих заходів для

надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також людям, які опинилися в небезпечній для їхнього життя чи здоров'я ситуації (ст. 18, ст. 23, ст.ст. 36–37, ч. 3 ст. 41, ст.ст. 42–46 Закону «Про національну поліцію», ст. 260 КУпАП, ст.ст. 207–208 КПК).

За невиконання або неналежне виконання правоохоронцями своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди чи спричинило тяжкі наслідки, а також за ненадання або завідоме залишення без допомоги людини, яка перебуває в небезпечному для життя стані, передбачена кримінальна відповідальність (ст.ст. 135–136, 367 ККУ).

Та якщо впевненості в правоохоронних органах немає, варто власноруч організувати захист мітингу або ж звернутися до комерційних послуг приватних охоронних фірм.

Розподіл функцій із забезпечення безпеки зібрання між його організаторами та учасниками може бути, наприклад, таким:

1. Група загальної координації дій інших груп.
2. Група координації взаємодії з правоохоронцями.
3. Група фізичної охорони інших учасників зібрання.
4. Група розвідки для виявлення місцеперебування опонентів.
5. Група забезпечення первинної медичної допомоги постраждалим від нападів та координації взаємодії з бригадами екстреної (швидкої) медичної допомоги.
6. Група відеофіксації правопорушень.
7. Група, яка забезпечує швидкий відхід з місця проведення заходу на транспорті, або ж навіть появу учасників на місці на початку заходу.

Останнє речення цілком прозоро натякає, що **опоненти можуть напасти на людей не лише під час заходу, але й до – на людей, які тільки прямують на місце проведення,**

або ж після – в місцях, де, наприклад, вже немає поліції.

Про роботу кожної з вищезгаданих груп забезпечення безпеки заходу, особливості їх екіпірування, а також життєві правила захисту життя та здоров'я від нападників можна говорити докладно й довго¹³. А поки ви можете вивчити зміст гіперпосилань у виносках цього розділу книжки, а також попросити поділитися досвідом організації охорони публічних заходів представників бувалих політичних партій, організацій ЛГБТКІ+, політизованих субкультурних рухів та окремих учасників українських революцій.

І. ПРО ЗАТРИМАННЯ ПОЛІЦІЄЮ

[Розділ підготовлено на основі спільного матеріалу з Даніілом Попковим, юристом Благодійного фонду «Восток-SOS».]

1. З поліцією рекомендується **спілкуватися ввічливо**. Задля налагодження діалогу рекомендується **мати при собі паспорт або інший документ, що посвідчує особу**, і не приховувати його від правоохоронців.

Відсутність такого документу може бути законною підставою для затримання на підконтрольних українському урядові частинах Донецької та Луганської областей в рамках особливого правового порядку Операції об'єднаних сил (п. 3 ч. 6 ст. 12 Закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»), на державному кордоні, прикордонних територіях, районах проведення антитерористичних операцій.

2. Запитайте поліцейського, чи вас дійсно хочуть саме затримати, а не «запросити у відділок». **Ви можете**

¹³ А можна спершу прочитати хоча б матеріал «Коли приходити, що взяти та як поводитись: інструкція з безпеки для учасників Маршу рівності» на Zmina.info - <https://bit.ly/3o3gfvJ>

Або докладну «Пам'ятку з безпеки публічних заходів для ЛГБТ+ активістів та союзників» від ГО «Інсайт» - <https://bit.ly/3tg1Lfo>

Читайте також дослідження правозахисних організацій «Безпека мирних зібрань на тему ЛГБТКІ+» - <http://bit.ly/3vCEWn5>

відмовитися від участі в поліцейському опитуванні, в тому числі якщо поліцейський запросив вас для цього до поліцейського приміщення (ст. 33 Закону «Про Національну поліцію»).

3. Дізнайся причину та підстави вашого затримання. Під час затримання поліція зобов'язана повідомити вас про причини затримання, а також довести до вашого відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовується затримання (ч. 2 ст. 31 Закону «Про Національну поліцію»).

Наприклад, людину можуть затримати під час або після вчинення адміністративного правопорушення (ст. 260 КУпАП), під час замаху або після вчинення кримінального правопорушення (ст.ст. 207, 208 КПК). Поліція також може зупинити транспортний засіб за низкою визначених підстав (ч. 1 і ч. 2 ст. 35 Закону «Про Національну поліцію»), а також зобов'язана поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки (ч. 3 ст. 35 Закону «Про Національну поліцію»).

Протестувальників зазвичай затримують на підставі ст.ст. 173 (дрібне хуліганство), 185 (злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського) або

185-1 («порушення порядку організації і проведення» мирних зібрань) КУпАП. Мода серед правоохоронців останнім ча-сом – вважати, що проведення мирних зібрань є порушенням правил карантину (ст. 44-3 КУпАП).

4. Наполегливо **вимагайте від поліцейського обґрунтування підстав для вашого затримання**. Апелюйте до того, що кожен поліцейський зобов'язаний знати закони та інші нормативно-правові акти, що визначають його повноваження і посадові обов'язки (п. 2 ч. 3 ст. 1 Дисциплінарного статуту Національної поліції України). Пам'ятайте, що обмежувати свободу мирних зібрань за умов відсутності дії правових режимів надзвичайного або воєнного стану може тільки суд (ч. 2 ст. 39, ст. 64 Конституції), «порядку організації і проведення» мирних зібрань в Україні не існує, а законність вимог і розпоряджень поліцейського потрібно ще довести.

5. Якщо вас звинувачують у вчиненні адміністративного правопорушення, **запропонуйте поліції скласти протокол про правопорушення на місці розмови без затримання і подальшого доставлення в приміщення поліції**. Кодекс про адмінправопорушення допускає таку можливість (ст.ст. 258–260 КУпАП).

6. Якщо ви дійсно не вчиняли адміністративне правопорушення, **напишіть в протоколі про адмінправопорушення «жодного правопорушення не вчиняв/ла», і вкажіть імена ваших свідків та їхні контактні дані** (ст. 256 КУпАП). Потім це допоможе при оскарженні в суді, зокрема полегшить виклик свідків до суду. Якщо поліція внесла в протокол викривлені відомості, **опишіть, як все відбувалось насправді**. Закресліть порожні місця в протоколі, щоб унеможливити внесення додаткової інформації після того, як ви поставите свій підпис.

Якщо поліція вас затримує, то зобов'язана скласти ще один протокол – про адміністративне затримання (ст. 261 КУпАП). Перевірте, чи в обох протоколах правильно вказані мотиви затримання, суть адмінправопорушення та норма акту, який передбачає відповідальність за скоєне правопорушення.

7. Перевірте, чи в протоколі про адмінзатримання вірно **вказаний час початку затримання**. Відлік часу утримання рахується з моменту фактичного затримання людини (ч.2

ст. 37 Закону «Про Національну поліцію»), а початком затримання вважається момент, коли через підкорення наказу або в наслідок застосування сили особа змушена залишатися поряд з правоохоронцем або у визначеному ним приміщенні (ст. 209 КПК). **Адміністративне затримання має тривати не більше трьох годин** (ч. 1 ст. 263 КУПАП).

8. **Поліцейські заходи примусу мають бути законними та пропорційними** навіть якщо неможливо уникнути застосування сили (ст. 29 «Про Національну поліцію»). Застосована поліцією сила має зводити до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян.

Присутність поряд якомога більшої кількості свідків, а також **фіксація подій на відео** є основними запобіжниками від можливих протизаконних дій та некоректної поведінки з боку правоохоронців. **Законодавство України не забороняє фіксувати дії поліції на відео або аудіо** (ст. 34 Конституції, ст. 9 Закону «Про Національну поліцію»).

9. По можливості **зафіксуйте усю можливу інформацію про поліцейських**, які вас затримують, з метою їх подальшої ідентифікації. **Передайте її своїм рідним і близьким разом з інформацією про відділок поліції, куди вас збираються доставити.** Поліцейський при спілкуванні з вами зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на вашу вимогу службове посвідчення так, щоб ви могли розгледіти викладену в ньому інформацію (ч. 3 ст. 18 Закону «Про Національну поліцію»). Поліцейському заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак з номером. У поліцейських-спецпризначенців номер нагрудного знаку має бути додатково зазначений на однострої і шоломі (ч. 3 ст. 20 Закону «Про Національну поліцію»). Можливі винятки з цих правил – під час негласних слідчих (розшукових) дій та інших завдань поліції в режимі секретності.

10. Ваш телефон може бути вилучений поліцією лише у випадку, якщо є обґрунтована підозра, що ви його вкрали, або він є знаряддям правопорушення. Навіть якщо ваш телефон вилучила поліція, про ваше місце перебування все одно

мають бути негайно повідомлені ваші родичі та інші особи за вашим вибором, а також державні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (ст. 261 КУпАП, ст.ст. 12, 42, 223 КПК, Постанова КМУ № 1363 від 28.11.2011). Повідомте про своє затримання найбільшій кількості людей, які можуть вам допомогти.

11. Вашим друзям і знайомим варто телефонувати у відповідне управління, відділ чи відділення поліції та питати: «Чому затримали? Коли випустять? Чи все з вами добре?» Варто також влаштувати мітинг біля місця утримання затриманого. Увага до затриманих з боку суспільства – найкращий запобіжник від зловживань з боку правоохоронців.

Приклад:

Колись автора цих порад затримали й відвели у відділок міліції (колишня назва поліції). Друзі й знайомі дізнались про це і почали в цей відділок телефонувати. Відомо, що десь через годину таких телефонних дзвінків вже було близько 60. І можливо, саме через ці дзвінки усі міліціонери відділку були дуже чемні.

12. Якщо ви вважаєте, що ваші права були порушені, обов'язково напишіть заяви про це до центрів надання безоплатної правової допомоги (<https://www.legalaid.gov.ua>) та правоохоронних органів, у яких вимагайте розслідування та покарання винних. Проконтролюйте, аби ваша заява була зареєстрована. Звертайтеся по допомогу до профільних правозахисних організацій та журналістів.

Пам'ятайте, що строк вашого затримання з метою складення протоколів не повинен перевищувати три години. Якщо затримання триває довше, вимагайте залучення адвоката.

Варто додати, що в вашому телефоні мають бути збережені номери «гарячих ліній» поліції, прокуратури, Державного бюро розслідувань, профільних правозахисних

організацій та Офісу Омбудсмана, які ви можете знайти на їхніх офіційних сайтах. Для того, щоб оперативно звертатися до текстів норм чинного законодавства України, підпишіться на Telegram-бот ipLex¹⁴, який забезпечить миттєвий доступ до всіх кодексів та Конституції України. Підготуватися ж до складніших, ніж у цьому poradniku ситуацій вам допоможуть тематичний сайт про свободу мирних зібрань в Україні «Right to protest»¹⁵, онлайн-курси «Основи спілкування з поліцією»¹⁶ та «Ти і поліція»¹⁷, а також онлайн-ресурси, згадані у виносках до попереднього розділу цієї книжки.

---

¹⁴ Підпишись на Telegram-бота ipLex - <https://t.me/iplexbot>

¹⁵ Дивіться тематичний сайт про свободу мирних зібрань в Україні «Right to protest» <https://pravo-na-protest.org.ua>

¹⁶ Дивись онлайн-курс «Основи спілкування з поліцією» - <http://edu.umdpl.info>

¹⁷ Дивись плейліст «Мультиплікаційний серіал «Ти і поліція» на YouTube-каналі «Real Stories Production» - <https://bit.ly/3o3mJux>

Універсальний шаблон письмового сповіщення про намір провести мирне зібрання

[Найменування адресата:
територіального органу поліції
чи місцевої державної адміністрації
або
місцевої ради
чи військово-цивільної адміністрації,
на відповідній території діяльності яких
заплановане проведення мирного зібрання.]

[Ім'я і номер телефону організатора
мирного зібрання, адреса для електронного
чи паперового листування.]

Пам'ятайте, що відомості про адресу, місце проживання та перебування особи є конфіденційною інформацією (з Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012).]

Повідомлення про намір провести мирне зібрання

Повідомляємо Вас про намір провести мирне зібрання на тему [коротка інформація про суть зібрання]. Цей захід має відбутися в [назва населеного пункту і адреса проведення мітингу чи маршруту ходи / автопробігу], розпочатися [календарна дата проведення мирного зібрання] о [час початку мирного зібрання] і завершитись орієнтовно о [орієнтовний час завершення мирного зібрання]. На заході очікується [очікувана кількість] учасників.

[Якщо під час мирного зібрання заплановане повне або часткове тимчасове перекриття руху автомобільного транспорту, то варто вказати, де це буде відбуватися, в якому обсязі і на який час.]

[Якщо існує ризик нападу на мирне зібрання з боку його агресивних супротивників, то варто написати: «Існує нагальна потреба зустрітися з керівництвом правоохоронних органів для обговорення питань захисту мирного зібрання і його учасників від ймовірних спроб нападу агресивних супротивників». І можна дописати інформацію про

якісь відомі вам докази такої загрози, чи просто пояснити міркування про реальність небезпеки.]

Жодних правопорушень вчиняти не плануємо. [Під час пандемії COVID-19 варто дописувати такі речення: «Плануємо дотримуватися мінімальної фізичної дистанції (1,5 метра) між учасниками мирного зібрання у зв'язку з пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Нагадуємо, що оскільки в Україні не введені правові режими воєнного чи надзвичайного станів (ст. 64, п.п. 20–21 ст. 106, п. 31 ст. 85 Конституції), то, зокрема, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування чи міжвідомчі комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій, а також їх посадові особи не уповноважені забороняти мирні зібрання чи визначати правила їх проведення (ч. 2 ст. 39, ст. 8, ч. 2 ст. 19, ст. 75, п.п. 1, 12, 15, 17, 19 ч. 1 ст. 92 Конституції, Рішення Конституційного Суду № 17-рп/2002).»]

Докладніше про захід і наші вимоги читайте тут: [гіперпосилання на сторінку сайту або Facebook-event. За потребою.]

[Ім'я та підпис відправника,
дата підписання цього повідомлення.]

4

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ НА САЙТІ ТЮ

Цей QR-код приведе вас до додаткових просвітницьких ігор на тему свободи мирних зібрань. Краще розібратися в матеріалах книжки вам допоможуть:

- Гра «Що не так?» про неконституційність норм різних документів
- Квіз (Quiz)
- Рольова гра «Чиновник/ця місцевого самоврядування – активіст/ка»
- Рольова гра «Поліцейський/ка – активіст/ка»

А цей QR-код допоможе знайти інформацію про складніші ситуації, які можуть трапитися під час мітингів. На вас чекають додаткові матеріали:

- Про суди.
- Про перекриття доріг.
- Про намети.
- Про воєнний і надзвичайний стани.

АКТИВАЦІЯ, МАГІЯ ВУЛИЧНОГО ПРОТЕСТУ

Автор: Михайло Лебедь
Художник: Іван Семесюк
Розробка: Платформа ТЮ

Навчальний посібник для молоді на тему проведення мирних зібрань (зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо) в Україні, який водночас є додатком для настільної гри, покликаної розвивати практичні навички на ту ж тематику. Обидва продукти виготовлені в рамках проекту «Активация. Культура мирних зібрань», який реалізує Платформа ТЮ за щирої підтримки американського народу, що була надана через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)